

15844

15845

15846

15847

29199

Ժ Ի Բ

ԿԱՊՈՒՏԻԿԸ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ս. Գ. Ս. ՊԻ Ժ. ՍԱՅԱ. ՊԱՆԿՆԵՐ

ՏՊԱՐԱՆ "ՇՈՒՆԹ", ԴԱՆԱԹԻԱ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1910

42

Արեւ Գ. Գրաւոր
Երևան

✦ ԿԱՊՈՒՏԻԿԸ ✦

Տպագրութիւն՝ Հ. ԹԻՐԵԱՒԵՆԱՆ

6829.57

8-31

Ժ Ի Բ

Կ Ա Պ Ո Ւ Տ Ի Կ Ը

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա.ԳԱՊԻ Ժ. ՍԱՅԱԳԱՆԻԱՆ

1910

3514

6899-57

Չիք

ՄԵՐ ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Երկու դեմքեր են, մեկը աղջիկ մը՝ որ կը սերի յեղափոխական արիւնէ, վեհանձն, անկախ, ինքնասիպ ու բմբոս, միւսը «բարձր դասու» սիկին մը՝ ունայնամիտ ու սնապարծ, գերի՝ ցուցամոլութեան եւ ներկայացուցիչը ընտանեկան կեդիփի:

Ահա հերոսուհիները այս վիպակին. որ քեւել իր նակսին վրայ չունի բարոյագիտական ռամիկ յանձնառութիւններ, բայց որը՝ քերեւս նոյն իսկ այդ պատճառով, վստահ եմ քե կարող պիտի ըլլայ շատ աւելի բարձրացնող ու դաստիարակիչ ընթերցանութիւն մը հայթաթել հայ աղջիկներուն՝ քան ո՛ր եւ է բարոյախօսութեան պայմանադրական գիրք:

Ինչքան հագուագիւտ են, հայ կեանքի մեջ, ափսո՛ւ, նոյն իսկ նոր սերունդի մեր աղջիկներու շարքին՝ Անդուանեքները, եւ ո՛րքան ստուարաքիւ սակայն հայ-Լօպար մարմիզուհիները, աւելի եւս բազմապատկուելու ամեն հաւանականութեամբ:

Կը ցանկայի որ Անդուանեքի տիպարը՝ ըլլար տալուրիչ հայելին մեր նորահաս աղջիկներուն, անոր մեջ տեսնելու համար քե ի՛նչպէս կարելի է ըլլալ նկարագրով անկախ ու ինքնասիպ՝ առանց կոտորեան, ազնիւ ու խոփտ՝ առանց շուտեմի:

Մեր աղջիկները, ննուա՛մ բարոյապէս, զո՛ւրկ անհասականութենէ եւ քոխի՛ք՝ քե՛ հայրենի տան, քե՛ վարժարաններու մեջ, քե՛ ամուսնական յարկի իսկ: Հայ սիկին մը՝ քաղցմանելով այս վիպակը հայերէնի, մտաւորական ամենէն գեղեցիկ նուերն է որ կրնէ իր փոքրերուն:

Ռ. ԶԱՐԴԱՐՅԱՆ

3594-act

6899-57

Կ Ա Պ Ո Ւ Տ Ի Կ Ը

Ա.

Մեծ սրահէն՝ զոր քառակուսի սրահ կ'անուանէին, խլացուցիչ ժխոր մը կը բարձրանար:

Կրօնաւորունիի մը հսկողութեան ներքեւ, որ վեր վար կը պտտէր ինքնաշարժ մեքենայի քալուածքով, ութնէն տասներէնգ տարեկան հարիւրի չափ պղտիկ աղջիկներ պարերդ մը կ'երգէին, կամ, աւելի ճիշտը, կը պտտային կոկորդալիք:

Սպանիայէն վերադարձին
Սրբ էնկրրանց կեցուց իր ձին:
Հանգչիլ ուզեց, կանգ առաւ ան,
Ելաւ մինչեւ սարին վրան:
«Շուտ վառեցէ՛ք, ըսաւ, կրակ,
Պիտի երթամ նրնջեմ հիմակ:»

Աննկրդաշնակ ու թթուենի ձայները, հասաւ կօշիկներ հագած երկու հարիւր փոքրիկ ոտքերու կանոնաւոր թփռտուքը, անընդհատ շարժումին արտադրած փռչին, կծու և սիրտխառնուող հոտերով ծանրաբեռնուած մթնոլորտը՝ գրեթէ պժգալի երեւոյթ մը կուտային այս մեծ սրահին, որուն մերկ պատերը ալեթոյր կանանչով մը նկարուած, ու ալ աւելի մութ կանանչով մը եզերուած էին, և որուն միակ կահ կարասին կը կազմէին յախճապակիէ վիթ-

խարի վառարան մը , և պատերուն երկայնքին շարու-
ռած կարգ կարգ նստարաններ :

Քանի կը մօտենար զբօսանքին վախճանը ,
փոքրը հետզհետէ կը սաստկանար , աղաքը կ'ոռ-
նային , որկրամով շտապանքով մը կանխաւ վրէժը
լուծելով այն բռնի լուծեան , որ զբօսանքին պիտի
յաջորդէր :

Այդ վայրկեանին , կրօնաւորունի մը ներս մտաւ ,
ու ետեւէն տասերկու տարեկանի չափ փոքրիկ աղ-
ջիկ մը , որ զարմացած կանգ առաւ , դիտելով ե-
ռուզեառն ու փոշելից սրահը հետաքրքրութեամբ :

— Տղա՛քս , վայրկեան մը լուծիւն , կ'աղա-
չեմ , — ըսաւ կրօնաւորունին հատու ձայնով մը ,
որուն սոյլը աղմուկը խափանեց :

Նոյն հետայն երգը դադրեցաւ . յանկարծ ամէնքը
մէկ կանգ առին , ձախաւեր շարժումով մը աւար-
տելով սկստած ոստումը , և իրենց ծիծաղկոտ գէմ-
քերը ընդհուպ շինծու անուշութիւն մը և զգոյշ
արտայայտութիւն մը ստացան :

Խառնաշփոթ ձայներուն խոր լուծիւն մը յա-
ջորդած էր : Կրօնաւորունին փոքրիկ աղջկան ձեռ-
քէն բռնելով , անշարժ և ուշադիր տղոց դարձաւ ,
և խօսքը շարունակեց .

— Նոր ընկերունի մը կը բերեմ ձեզի , Անդուա-
նէթ տը Շամբրէօ . կը յուսամ թէ դո՛ւ պիտի ընէք
զինքը :

Յետոյ , հրելով նորեկը գէպի կոճակի պէս ալե-
ծածան աղջիկները , որոնք զայն գիմաւորելու հա-
մար ստաջ կուգային , վերակացունին կանչեց , ու
ցած ձայնով սկսաւ խօսիլ անոր հետ :

Տղաքը անմիջապէս «նորեկը» չըջապատեցին , և
սկսան ասզին անզին քաշկուտել զայն , ամէնքը
մէկտեղ հարցումներ ուղղելով իրեն :

— Ամէն բան պիտի հասկցնենք քեզի . . . :

— Այն կողմը եկո՛ւր . . . :

— Զգէ նայո՛ւք, Լիւսի Լը ֆէվը, կը վախցնես
կոր զայն . . . :

— Դուն քու գործիդ խառնուէ, Պլանշ տը Բը-
բէօ . . . եթէ ինձմէ վախնայ, պէպէք չէ, ինք կըր-
նայ ըսել :

Եկո՛ւր տես որ «նորեկը» ամենեւին վախնալու
երեւոյթ չունէր :

Այդ կարճահասակ ու պնդակազմ աղջիկը, ուղիղ
կեցած սրահին մէջտեղը իր ջղուտ սրունքներուն
վրայ, որոնք իր բուրդէ կասկածոյն փոքրիկ շըր-
ջազգեստին կարճ քղանցքին տակէն կ'երեւային,
հանդարտ անտարբերութեամբ կը դիտէր իր ներկա-
յութեան առաջ բերած աղքեցութիւնը :

Աղուոր աղջիկ մը չէր, բայց թարմ էր ու աշ-
խոյժ : Շատ երկար ձուածեւ գէմքին վրայ, երկար
քիթը կը ցցուէր ալանդակօրէն և անուղիղ : Բե-
րանը շատ խոշոր, կարմիր ու խոնաւ թանձր շըր-
թունքներով, ա՛լ աւելի կը լայննար իր փպիտին
մէջ, բարութեամբ լի : Իր կանանչ աչքերը՝ չէկ
զանալներով վահանակուած, կարճատեսներու յա-
տուկ քթթումովը կիսախուփ ծանր արտեւանունք-
ներու ներքեւ՝ կ'երեւային կարճ ու գիսախուփ
մազերէն թուած բաց քումայթ վարսի թելերուն
մէջէն :

Նոյն մազերով սքօղուած լայն ու ցած ճակտին
մէջտեղը, մեծ խորունկ խորշոմ մը կը պծագրուէր,
որ զայն ուղահայեաց կերպով կը կտրէր, քթին
արմատին միանալով, և գէմքին վերի մասին խըս-
տութիւն մը կուտար, անհամաձայն բերնին ման-
կական ու անոյշ արտայայտութեան : Սաթի պէս

աղուոր մորթը վերջին աստիճան նուրբ էր, և մութ գոյն մազերու ներքե սխրալի պիտի դառնար, բայց իր գրեթէ ճերմակ մազերուն տակ, սև կ'երեւար: Ականջը փոքրիկ, վարդագեղ ու բարեձև էր: Խիստ երկար թեւերէն վար կախուած էին խոշոր ձախաւեր ձեռքեր, որոնք ամէնէն առաջ աչքի կը զարնէին: Վերջապէս ամբողջութիւնը, տարօրինակ կերպով հակընդդէմ, իրական տգեղութիւններէ թէև զերծ, ապերախտ տարիք մը կը յատկանշէր:

Հարցումները անընդհատ կը տեղալին.

— Ո՞ր կարգը պիտի մտնես...:

— Ձեմ գիտեր...:

— Քանի՞ տարեկան ես...:

— Տասերեք տարեկան...:

— Ուրեմն հիմակուհիմա չորրորդին մէջ պիտի դուրս...:

— Կարելի է այդ կարգին մէջ կը մնաս... յառաջագէ՞մ ես...:

— Ո՞ր վարժարանը կ'երթայիր...:

— Վարժարան չէի երթար...:

— Վայ... ըսել է տունը՝ դաս կ'առնէիր: Հիմա մայրիկդ պիտի փնտռես...:

— Մայրիկ չունիմ...:

— Հասցա՞ հայրիկդ:

— Ան ալ մեռած է:

— Եւ... որո՞ւն տունը կը բնակէիր...:

— Հօրաքրոջս և իր ամուսնին տունը... պատասխանեց փոքրիկ աղջիկը:

Եւ քիչ մը այս բանի հարցաքննութիւնէն որանեղած, վրայ բերաւ.

— Բայց չեմ ուզեր որ իմ պատճառովս խաղերնիդ ընդմիջէք...

Ամէն կողմէ բողոքեցին բարձրաձայն .

— Ի՞նչ փոյթ , դեռ չա՛տ ժամանակ ունինք խա-
զալու . . . քանի որ մեզ հանդարտ կը ձգեն այսօր ,
առիթէն օգտուինք . . , Մեզի նայող չկայ . . . Տիկին
Լազարէսը Տիկին տը Բրէմօրէլին հետ կը խօսի
կոր . . . :

Անդուանէթ , երկու կրօնաւորուհիները դիտելով ,
հարցուց .

— Տիկին տը Բրէմօրէլը ո՞րն է :

— Կարճահասակը . . . ինչո՞ւ հարցուցիր . . . :

— Որովհետեւ իր եղբայրը կը ճանչնամ , մեր
տունը կուգայ . . . :

Այս լուրը կարծես աշակերտուհիները չափազանց
զուարճացուց :

— Եղբայր ունի եղեր , հէ՛ . . . Ի՞նչ տեսակ մարդ
է . . . :

— Ոչ երիտասարդ է , ոչ ալ գեղեցիկ . . . իրեն
կը նմանի . . . պատասխանեց Անդուանէթ , մտքէն
չանցրնելով որ իր խօսքերը խնդուք պիտի պոռթ-
կացնէին :

— Կամայ խօսէ՛ , չեղէ ըսածդ լսէ . . . սատա-
նայի պէս չար է . . . Մեր դասարանին զրօսանքի
կառավարչուհին է :

— Վա՛յ . . . հապա մի՞ւսը , գիտ հոս բերո՞ղք . . . :

— Ա՛հ , անիկա Տիկին Լազարէսն է , ընդհանուր
դաստիարակուհին :

— Ա՞ն ալ չար է :

— Ո՛հ , այո . . . գիտե՞ս արդեօք , քեզ փո՞քր
ննջարանին թէ մեծին մէջ պիտի դնեն . . .

— Բայց ես հոս չպիտի պառկիմ . . . միայն ցո-
րեկները հոս պիտի ճաշեմ , ժամը եօթին պիտի մեկ-
նիմ . . . :

— Ի՞նչ երջանկութիւն — պոռայ վարդապոյն այտերով և գառնուկի մը պէս գանգրահեր, սիրուն մանկիկ մը, — պիտի տեսնես թէ հանրակառքին մէջ որչա՞փ կը զուարճանանք . . . :

Այդ պահուն տանըվեց տարեկան երկայնահասակ աղջիկ մը ներս մտաւ, երաժշտութեան տետրակ մը թեւին տակ : Անդուանէթ զուարթութեամբ անոր առջեւը վազեց :

— Ահ . . . Գլօտի . . . :

— Վա՛յ, դո՞ւն ես . . . բա՛րի լոյս, Գուանօն . . . դուն ալ հոս ինկար հա՞, խեղճ աղջնակս . . . պիտի տեսնես, ինդալու տեղ չէ հոս . . . զուարճանալը միտքէդ հանէ . . . :

— Վա՛յ . . . գոչեց փոքրիկ աղջիկը խռոված :

Եւ տեսնելով որ գեռատի աղջիկը դրան կողմը կ'երթայ, հարցուց .

— Կ'երթա՞ս կոր . . . Գլօ՛տի :

— Անշո՛ւշտ . . . դաշնակի գառիս երթալու համար սրահէն կ'անցնէի . . . ես միժ վարժարանն եմ . . . ալ ծերանցայ ես . . . :

Զանգակ մը հնչեց . յետոյ Տիկին տը Բրէմօրէլ գրքի ձեւով փայտէ բան մը գոցեց ու ժգնութեամբ, որ չոր գանգիւն մը հանեց ու խօսակցութիւնները ընդհուպ դադրեցան, իսկոյն աղմուկները վերջացան, տեղի տալով խոր լուռութեան մը, որ Անդուանէթը սառեցուց : Ամէնէն մեծ աշակերտուհիներէն երկուքը սրահէն դուրս ելան, և երկար նստարաններ բերին, որոնք սովորական տախտակի մը չափ լայն էին, և գանոնք իրարու քով դրին այնպիսի ձեւով մը, որ մէկ ծայրը բաց քառակուսի մը կաղմուկեցաւ . յետոյ, սլարկերով լեցուն կողովներ լսնած, որոնց վրայ աշակերտուհիներուն կրած

թիւը դրոշմուած էր, նստարաններուն շուրջը դարձան, պարկերուն ամէն մէկը գնելով հոն, ուր խրաքանչիւրը եկեր, չիփ չիտակ անկուեր էր, սրանեղած ու կախ դէմքով մը սպասելով:

Անոյշ ու մտածկոտ դէմքով տեղոյն կրօնաւորուն մը, Տիկին տը Բրէմօրէլին մօտեցաւ, որ քանի մը խօսք ըսաւ անոր: Յետոյ, գրասեղաններու միջեւ դանդաղ քառակուսիին մէջ, փոքրիկ սեղանի մը առջին նստաւ, և նշանը տուաւ. աշակերտունիները, ամէնքը մէկ ծուռիկ եկան և բարձր ձայնով աղօթք մը ըրին, զոր Անդուանէթ չէր գիտեր. երկրորդ նշանի մը, ամէնքը ոտք եկան միահալոյն, ու յետոյ նստան ձեռագործնին բացին: Անդուանէթ՝ ոտքի վրայ, գրասեղաններէն մէկուն ծայրը, կրօնաւորունիին կտին մոռցուած՝ հարցուց.

— Ո՞ւր պիտի նստիմ ես...:

Իր լուրջ ձայնը թնդաց լուսեան մէջ: Տղաքը գայթակղած՝ ակնարկ մը փոխանակեցին իրարու հետ.

— Սը՛սդ... Լռէ՛... Կսմա՛ց... Չա՛յնդ կտրէ... մրմռացին ամէնէն համարձակները:

Պղտիկը, զարմացած չորս դին կը նայէր՝ առանց հասկնալու թէ ի՛նչ յանցանք գործեր էր:

Կրօնաւորունին անոր դառնալով խուզարկու նայուածք մը արձակեց վրան՝ իր տրտում, մտացի աչքերովը:

Օրիորդ Պլանշ տը Բոէօ ոտքի ելաւ, հարկ դատելով բացատրութիւն տալ.

— Նորեկ մըն է, Տիկին... դեռ չի գիտեր...

— Կը տեսնեմ կոր, տեղդ նստէ՛:

Եւ Անդուանէթի դառնալով.

— Հո՛ս եկուր, աղջիկս, կէս-գիշերօթի՞կ ես...:

— Այո՛ , քոյրս . . .

Արտասովոր յուզում մը յառաջ եկաւ , զսպուած քրքիջներ շրջեցան գրասեղաններուն ետին . բոլոր աշակերտուհիները արմուկով զիրար կը հրմշարկէին , փափաւով :

— Օհ . . . եղբայրս ըսաւ Տիկին Պէազրիսին . . .
Լինէ՞ն եկեր է ինչ է . . . :

Պզտիկը լսեց ու մինչեւ մազերուն արմատները կաս կարմիր կտրեցաւ :

— Կը տեսնեմ որ տխմար բան մը բրի—ըսաւ կրօնաւորուհիին՝ որ ուշադրութեամբ կը գիտէր զինքը—բայց չեմ գիտեր թէ ի՞նչ անուն պէտք է տամ ձեզի . . . իմ ճանչցած կրօնաւորուհիներուս ամէնուն ալ , մայր իմ , կամ բոյր իմ կ'ըսեն . . .

Տիկին Պէազրիս ժպտեցաւ :

— Մեզի տիկին կ'ըսեն . . . եւ տիկին Պէազրիսն եմ , ձեռագործի վարժուհիդ . . . քու անունդ ի՞նչ է :

— Անդուանէթ է , բայց Դուանօն կ'ըսեն . . .

— Անդուանէթ միայն . . .

— Անդուանէթ տը Շամբրէօ . . .

— Վա՛յ , վա՛յ , աղուոր անուն մը . . . մեծ Շամբրէօին ազգականներէն ես :

— Այո՛ , տիկին :

— Ի՞նչ աստիճանի ազգականութիւն ունիս . . .
գիտե՞ս :

— Այո՛ , գիտեմ թէ Շամբրէօն՝ հօրս պապն էր . . .

— Շատ աղուոր բան է ասիկա . . . անանկ մը աշխատելու ես որ շատ գիտուն ըլլաս , այդ նշանաւոր մեծ հօրդ արժանանալու համար . . . ուսումը կը սիրե՞ս . . .

— Ո՛հ , ոչ—պատասխանեց փոքրիկը , թափով մը :

— Տիկին Պէադրիս նորէն ժպտեցաւ ու հար-
ցուց .

— Ձեռագործի աշխատած էս բնաւ . . .

— Այո՛ , տիկին . . .

— Ի՞նչ կրնաս ընել :

— Մեծ բան մը չեմ գիտեր :

— Լա՛ւ , աղքատի մը համար սա փոքրիկ գտա-
կը պիտի կարես , կրնամ . . .

— Կարծեմ թէ կրնամ . . .

— Նայինք ռ՛ւր պիտի նստիս . . . Ահա՛ւասիկ ,
հո՛ս , Լիւսի Լըֆէվրին և Լուիզ տը Մօնվէլին մէջ-
տեղը . . .

Իրեն ցոյց տրուած տեղը նստելով , Անդուանէթ
իր քովի աղջիկները կը դիտէր :

Լիւսի Լըֆէվր տասներհինգ տարեկան աղջիկ մըն
էր , բաւական կանոնաւոր գեղեցկութիւն մը ունէր ,
ուղիղ քիթ մը , նեղ , մեծ ձակատ մը՝ որուն վեր-
ջը չէր գար : Լաւ գծագրուած չրթունքները նուրբ
ու գունատ էին . ոտնգերը սեղմուած ու անշարժ ,
վիզը շատ երկար , ձեռքերը շատ վայելչաձև :

Ընդհակառակը , Լուիզ տը Մօնվէլ , թարմ ու լե-
ցունկէկ այտերով գիրուկ աղջիկ մըն էր , անհան-
դարտ շարժումներով , փողի ձեւով քիթ մը ու
լրբենի կերպարանք մը ունէր : Երկուքն ալ Ան-
դուանէթին պէս կէս-գիշերօթիկ էին :

Ընդհուպ , Լիւսի դէպի ետին ծռեցաւ , աջնայէս
որ իր նորեկ ընկերուհիին ետին պահուրտեցաւ , և
առանց չրթունքները շարժելու , խեղդուկ ու խուլ
ձայնով մը հարցուց .

— Մեծ հայրդ ի՞նչ բրած է որ . . .

Ապշած , Անդուանէթ անոր նայեցաւ առանց
պատասխանելու :

Օրիորդ Լիւսի կարծելով որ չէր լսած, հարցումը կրկնեց .

— Այո... մեծն Շամբրէօ, ինչպէս տիկինը ըսաւ... ի՞նչ կարեւոր գործ ըրած է :

— Պատմութեան մէջ կրնաս կարդալ... պատասխանեց Անդուանէթ, իր ընական ձայնովը, առանց քաշուելու :

Այս անգամ, ընդհանուր ապշութիւն տիրեց : Լիւսի Լըֆէվը այս վարմունքին դէմ բողոքեց «Աստուծա՛ւի իմ, լսուած բան է» գոչելով շողումով թեամբ :

— Աղջիկս—ըսաւ տիկին Պէադրիս քաղցրութեամբ— պէտք է որ լռես...

Եւ Անդուանէթին շարժումը տեսնելով, հարցուց .

— Լիւսին հետդ խօսեցաւ, այնպէս չէ՞... ի՞նչ ըսաւ... :

— Ինծի ըս... ոչինչ, տիկին... ոչինչ... — պատասխանեց փոքրիկը, տեսնելով որ չըջագլխաւորեալ քղանցքէն կը քաշէին իբր ազգարարութիւն :

Տիկին Պէադրիս խիտ գէմք մը առաւ .

— Երբեք պէտք չէ սուտ խօսիլ... նոյն իսկ ընկերուհիդ չքմեղելու համար... պատասխանէ... :

— Է՛հ, ըսեմ, հարցուց թէ Շամբրէօ ի՞նչ ըրած ունէր... ես ալ իրեն ըսի թէ պատմութեան մէջ կրնար կարդալ... ահա... :

— Աղջիկս, գրօսանքի ժամէն դուրս՝ խօսիլը արգիլուած է, լաւ ուշադրութիւն ըրէ, եթէ նորէն սկսիս, կը պատժուիս... :

Վայրկեան մը վերջը, Լուիզ տը Մօնվէլ ինքն ալ, իբր թէ մկրատը գեանէն վերցնելու համար, ծոցեցաւ և ըսաւ Անդուանէթին .

— Եթէ դուն պատմութեան մէջ նշանաւոր մեծ հայր մը ունիս, իմ հայրիկս ալ քաղաքացիս է . . . :

— Վա՛յ . . . մրմնջեց քաղաքավարութեամբ փոքրիկը, որուն համար ասիկա նշանակութիւն չունէր :

Այն ատեն, Լիւսի, ի՛նքն ալ, գետինը բան մը ձգելով, Անդուանէթին մօտեցաւ և կամացուկ մը ականջին փսփսաց .

— Իմին հայրս ալ Թուրվիլի ամէնէն նշանաւոր նօտարն է :

Տիկին Պէադրիսի ձայնը բարձրացաւ .

— Լուի՛զ ար Մօնվէլ, Լիւսի Լըֆէվր և Անդուանէթ ար Շամբրէօ, երեքնիդ ալ կը նշանակեմ, արգելքիս հակառակ խօսած ըլլալնուդ համար . . . :

Եւ, սեղանին վրայէն սեւ բուրդէ ծածկոյթով պատած գրքոյկ մը առնելով, մատիտով գրեց :

Անդուանէթ յանկարծ ելաւ կայնեցաւ, ու բարկացած ձայնով մը ըսաւ .

— Չհասկցայ թէ ի՛նչ կ'ընէք ինծի, բայց ինչ որ ալ ըլլայ, անիրաւ է . . . խօսողը ես չեմ . . . Ուրիշները ինծի հետ կը խօսին շարունակ, վերջապէս իմին ալ համբերութիւնս հատաւ :

Տիկին Պէադրիս զայրացած ոտք ելաւ, և դուռը ցուցնելով .

— Օրի՛որդ ար Շամբրէօ . . . դո՛ւրս ելէք . . .

Աշակերտուհիները, սարսափած նորեկը կը դիտէին, երեք՝ այգալիսի դէպք մը չէր պատահած :

Անդուանէթ առանց պատասխանելու դուռս և լաւ : Երբ դրան անդիի կողմը անցաւ, երկար շունչ մը առաւ . . . Ու՛ֆ . . . Որչա՛փ դո՛հ էր դուրս ելլելուն, կը խեղճուէր կոր . . . այո՛, բայց առնոյց վերջը ո՞ւր պիտի երթար . . . Սկզբնաւորութիւնը դէ՛

էր . . . Խնչ յանցանք գործած էր որ զինքը կը վռնտէին : Արգարեւ եղածը կատու մը ծեծելու արժանի չէր : Հիմա ուր պիտի երթար . . . Դեռ ժամը երեքն էր ու իրիկունան դէմ կ'արձակուէին :

Իր շուրջը զիտելով , փոքրիկը տեսաւ որ քարէ սիւներով ահագին անդաստակի մը մէջ կը դտնուէր . այս անդաստակը , որ տեսակ մը քառուղի էր , կամարածեւ պատուհաններով չորս ճեմելիքներու կը յանգէր . մէկ կողմէն՝ կաղնեփայտէ մեծ դուռ մը , սքանչելի քանդակներով զարդարուն , մատուռը կը տանէր . զիմացը՝ պարտէզին վրայ նայող լուսամուտ մը կար :

Անդուանէթ , անձրեւէն մտրակուած ապակիին վրայ փակցուց քիթը , պարտէզին լայնածաւալ մարմանդները , նինաւուրց ծառերը տեսնելով , առանց տատամսելու , դուրս նետուեցաւ : Դուրս ելելուն պէս , երեսը հովին տուած՝ սկսաւ վազել , օդը ծծելով , խորունկ եղտիւրներուն մէջ ցատկոտելով , և վերջին ծայր կը հրճուէր տեղատարափին տակ երեսը մտրակուելուն , երկինքն ու դալարիքը տեսնելուն , ներսը՝ այդ մեծ սրահին մէջ , իրեն չնմանող աղջիկներուն մէջտեղը կրած անտանելի բռնադատութենէն խոյս տալուն համար : Եւ խորհելով որ հետեւեալ օրը , թերեւս նոյն իրիկունն իսկ , հարկ պիտի ըլլար երթալ նստիլ նորէն «այն ջրհանի լծակի պէս երկայն աղջկան , որուն հայրը նստար էր» , և «գիրուկ մմսեղուկին մէջտեղը , որուն հայրը կուսակալ էր» , — խօլ , անհեթեթ վախ մը , և ազատ ըլլալու բուռն բաղձանք մը զգաց , ու հաստատամտութեամբ մտածեց .

— Աւելի աղէկ է որ փախչիմ . . . :

Ուստի սկսաւ դեղերիլ , ասդին անդին փնտռելով

Լուսաօր : Սէնդ-Ինեստի վանքը վաղեմի մենաստան մըն է , շատ հարուստ և շատ նորաձեւ միաբանութեան մը ջանքերովը , ժամանակին ոգւոյն համաձայն վերանորոգուած : Թուրվիլէն մղոն մը հեռու , սքանչելի պարտէզի մը մէջտեղը կառուցուած , նոյն միաբանութեան պատկանող գետիններէ և ագարակներէ շրջապատուած այս վանքը , վայելչասէր դասակարգին պաշտելի կուռքն է , և հետեւաբար անդիի աշխարհքինն ալ : Տեղացոց աչքին աղէկ կրթուած չի նկատուիր ալջիկ մը որ , « Սէնդ-Ինեստի տիկիններուն » քովէն ելած չէ :

Շատ անգամ , վանքին մէջ բանտարկուելէ առաջ—ինչպէս Գլօտին տը Կէլտրը կ'ըսէր—Սնդուանէթ , Սէնտ-Ինեստի առջեւէն անցած էր Ժէրմէնի՝ այսինքն ծերուկ կառապանին հետ , ոտքով կամ ձիով պտտած միջոցին : Մինչև Լուսաօրն ափուռնքը տարածուող անհուն մարմանդները տեսնելով , հիացած մնացեր էր . կը մտածէր թէ ի՞նչ աղուոր պիտի ըլլար եթէ այդ գեղեցիկ , թաւշադալար ու թարմաւէտ գորգերուն վրայէն վազվըռտէր , և մանաւանդ գլորակէր անոնց մէջ : Երբ հօրաքրոջը ամուսինը շատ մը դարձուածքներով , իմացուցեր էր իրեն թէ վանքը պիտի դնէին զինքը , շատ ուրախացեր էր , խորհելով որ ուրիշ տղոց հետ պիտի խաղար : Որովհետև յաճախ միս մինակ կը մնար , և ինք այնչափ պէտք ունէր խաղալու : Խենթի պէս , կատաղօրէն կը սիրէր խաղալը : Անխոնջ , ուժով , ափուռ , շատ մանուկ հասակէն , ամէն տեսակ մարմնական մարզանքներու ձկած , քսանըջորս ժամ , առանց անօթենալու , առանց քունը գալու , կրնար վաղել , լողալ , ձի հեծնել , մարմնամարզ կամ սրախաղութիւն ընել :

Եւ ահա՛, վերջապէս մտեր էր այդ վանքը՝ որուն այնչափ կը բաղձար... Բայց ի՞նչ յուսախափութիւն... Ո՛հ, Գլօտին իրաւունք ունի եղե՛ր... Զուարճանալու տեղ չէ եղեր...: Վերջապէս, ա՛յ պիտի փախչէր, ետքը, անշուշտ հօրաքրոջը և անոր ամուսնին խօսք կը հասկցնէր:

Տեսնելով որ Լուսաւը աջ կողմը կ'իջնար, այդ ուղղութեամբ գլուխը կախ սկսաւ վազել: Անձրեւը հետզհետէ կը սաստկանար: Յանկարծ, ծառուղի մը դաննալու միջոցին, Անդուանէթ կրօնաւորունիի մը զարնուեցաւ ուժգին, որ դէպի իրեն կուգար, կարմիր բամբակէ հովանոցի մը տակ պատասպարուած, ու ոտքերովը քաշքշելով ծանր մօյկեր, որոնք կակուզ հողին մէջ կը մխուէին:

Շուտ մը մէկ կողմ նետուեցաւ, որովհետեւ տիկին Լազարէսը ճանչցեր էր: Կրօնաւորունին որ ագարակէն կը վերադառնար, յուզուած ու մտաւտանջ կանգ առաւ:

— Ի՞նչ պատահեցաւ, տղջի՛կս... առանկ ս՛ւր կը վազէիր կոր... ինչպէ՞ս գուրս ելար:

Անդուանէթ վարանեցաւ, որ և է բացատրութիւն մը փնտռելով. և բան մը չգտնելով, անկեղծօրէն պատասխանեց.

— Շիտակը ըսե՞մ... կը փախչէի կոր...:

— Կը փախչէի՞ր կոր... ս՛ւր...:

— Տո՛ւն...

Եւ երկու խօսքով, բացորոշ և յստակ կերպով, եղածը պատմեց, առանց ինքզինքը արդարացնել ջանալու:

— Կը տեսնէք, տիկի՛ն — յարեց վերջապէս, — ես երբե՛ք չպիտի կարենամ վարժուիլ... կը խեղդս՛ւիմ, այն հաստ պատերով մեծ սրահը կը վախ-

ցընէ կոր զիս . . . յետոյ , շարունակ անանկ մը կը խօսին կոր հոն , որ կարծես հիւանդ կայ . . . շատ տըխուր բան է . . . :

Տիկին Լազարէսի անկիւնաւոր դաժան ու խոշոր դէմքը բարեբոյր ժպիտ մը ծամածոց , և փոքրիկ աղջիկը իրեն քով , հովանոցին տակ քաշելով , ըսաւ .

— Եկո՛ւր նայիմ , սիրելի աղջիկս , խելքդ գըլուխդ ժողզէ՛ , այդ ամէն բաներուն շատ դիւրաւ պիտի վարժուիս , հիմա նոր ըլլալուն՝ գէշ կուգան քեզի . . .

Փոքրիկ աղջիկը իր անգոյն բաշը թօթուց , ուրկէ անձրելի կայլակներ սլացան :

— Չեմ կարծեր , ըսաւ :

— Այո՛ , Այո՛ — յարեց կրօնաւորունին գորովալից ու համողակեր ձայնով մը , որ բնաւ չէր նմաներ առտուան դաժան ու չչող ձայնին , — այո՛ . . . ես ձեռքովս քեզ տիկին Պէպպրիսին քով կը տանիմ , և կը ներէ քեզի , շատ բարի՛ է ան . . . :

— Անանկ կ'երեւայ կոր , ընդմիջեց եռանգով Անթուանէթ , ատոր համար չգիմպրեցի իրեն . . . Ահ , եթէ անոր տեղ միւսը ըլլար , որուն եղբայրը , սա խոշոր գնդապետը մեզի կուգայ , անանկ դիւրաւ չպիտի կարենար զիս դուրս վճնտել . . . :

— Ինչո՞ւ համար — հարցուց տիկին Լազարէս , ինդպաւ փափաքը դժուար զսպելով , — տիկին տը Բրէմօրէյն ալ պատուական կին մըն է . . . :

Անթուանէթ բողոքեց .

— Բարի՞ . . . սաչափ խոշոր քիթովը . . . անկարելի՛ բան :

Կրօնաւորունին ապուշ կրթած իր նորեկ աշակերտունիին տարօրինակ բնաւորութենէն ու խօսակցութեան եղանակէն , որուն կը շահագրգռուէր

արդէն, հասկցաւ թէ ատանկ պզտիկ վայրենի մը ամէն բան կրնար ընել :

— Մտիկ ըրէ, — ըսաւ փոքրիկին, որ ծառուղիին թանձր ցեխին մէջ, ոտքովը ծակ մը փորելով կը զբաղէր — երբ քեզի համար նոր եղած կանոնի մը մէկ կէտը զարմացնէ կամ նեղացնէ քեզ... երբ խորհուրդի մը կամ միսիթարութեան մը պէտք ունենաս, ինծի եկո՛ւր, ինծմէ չես վախնար, այնպէս չէ՞ . . . :

— Ո՛հ, ամենեւին, աի՛կին... ինծի ըսածնին սուտ է եղեր, բնաւ չար չէք զուք . . . :

— Վա՛յ, ատա՞նկ ըսին... ո՞վ ըսաւ . . . :

Փոքրիկը կարմրեցաւ :

— Գիտէք թէ չեմ կրնար ըսել :

Տիկին Լազարէս նորէն սկսաւ քալել : Իր հովա-նոցին տակ պատուարելով Անդուանէթը, որ լոխկ մնջիկ կը գրողէր, իր «վերամուտքին» վրայ մտա-ծելով :

Ամէն բան յաջող գնաց, տիկին Պէազրիս բարութեամբ ընդունեց յանցաւորը, և հախաճաչէն վերջը, դրօսանքի միջոցին անոր տեղը որոշեցին :

Նստելիք գրասեղանը ցոյց տուին, վեհաշուք Լիւսիին քով, աջ կողմի շարքին վերջին ծայրը : Յետոյ, չորրորդ կարգին դասերուն ներկայ գտնուեցաւ, բայց այն իրիկունը բան մը չհարցուեցաւ իրեն :

Երբոր, ժամը եօթնին, Անդուանէթ, վրան գըլուխը ցեխտաած, տուն գնաց, հօրաքոյրը վախցաւ՝ կարծելով որ ցորեկօթիկ տղաքը բերող հանրակառ-քէն վար ինկեր էր :

— Ո՛հ ո՛չ . . . — ըսաւ փոքրիկը իր ցեխտաած հագուստներուն նայելով — պարտէզին չորս կողմը . . . պտուկեցայ, անկէ եղաւ :

Եւ երբ հօրաքրոջը ամուսինը հարցուց թէ, այդ առաջին օրը զո՞հ մնացեր էր, յայտարարեց թէ Սէնդ-Ինեստի մէջ հոգին պիտի ելլէր. սակայն խոհեմութիւն սեպեց լռութեամբ անցնիլ այն դիպուածին վրայէն որ վանքին մէջ պատահած էր իրեն, առաջին օրն իսկ:

Շատ գոհ էր նորէն տուն դառնալուն... գաւառի այն մեծ ու հին ապարանքը՝ ուր սակայն գրեթէ զուարճութիւն մը չունէր:

Մանկութենէ որք՝ տարտամ կերպով կը յիշեր իր հայրը, գեղեցիկ ու բարձրահասակ, ազմկայոյզ երխտասարգ մը, որ միշտ կը խնդար երբ բարկացած չըլլար, բայց կը բարկանար երբ խնդալէ դադրէր:

Մեռած էր, Անդալանէթը իր քրոջը պաշտպանութեան յանձնելով, կամ աւելի ճիշտ, իր քեռայրին՝ տը Լօպուր մարքիզին, որ այն միջոցին Սթօքհօլմի մէջ դեսպան էր: Պարոն տը Շամբրէօ փափաքած էր որ իր աղջիկը Թուրվիլի այդ հինաւուրց ապարանքին մէջ ընակէր, ուր ծնած էր, մինչեւ որ դատարարակութիւնը աւարտէր. կը յուսար որ հօրաքոյրը պիտի ուզէր անոր հետ ապրիլ. գիտէր թէ Պ. տը Լօպուր, քաղաքական գործերէն զգուած, երկար ատեն չպիտի հետեւէր իր ասպարէզին, և թէ ամէն պարագայի մէջ, իր կինը այլեւս չպիտի հետեւէր իրեն օտար երկիրներ: Մարքիզը զայն իր հետ պտտցնելէ հրաժարած էր, որովհետեւ անոր գոհնիկ ու խռովարար վարմունքը և անտանելի նկարագիրը չարունակ փորձանքներ կը բերէին գլխուն:

Արդարեւ Միլանի տը Շամբրէօ, տը Լօպուր մարքիզուհին, իրապէս տարօրինակ անձ մըն էր: Իր

բարձրագիտակ ուղիղ հասակովը, որ հակառակ քառասուն տարիներու բեռին, գեռատի աղջկան մը հասակին չափ նուրբ մնացած էր, իր ցածիկ ուսերովը, երկարաձիգ վիզովը, սեփ սեւ մազերովն ու աչքերովը, և նրբագիծ շրթունքներովը, տարօրինակ կերպով վայելուչ կլին մը կ'երեւար՝ զինքը զխաւածով իր հանգարտ նստած միջոցին տեսնողին։

Բայց բերանը բացածին պէս կերպարանափոխ կ'ըլլար։ Պոռալով կը խօսէր, գլխէն եկած սայրասուր ձայնով մը, որ քանի ոգեւորուէր, այնքան գոհիկ կը դառնար։

Մարգիզունին «տենդոտ»ներու դասակարգին կը պատկանէր։ Ամուսինը, ծառաները, բան ծախողները «այո՛»ի մը, կամ «ո՛չ»ի մը պատճառով ծիծաղաշարժ բառերով կը կշտամբուէին։ Տիկին տը Լօպուր, թէպէտ շատ խելացի, բայց հասարակ խօսակցութիւն մը ունէր, առաջուրնէ պատրաստուած նախադասութիւններով պաճուճուած, զորս Պ. Բրիւստօմ չպիտի արհամարհէր։ Ուրիշներու խօսակցութիւնը կ'ընդմիջէր, և սոսկալի կերպով կը բարկանար, եթէ ինք խօսած միջոցին, ուրիշ մըն ալ համարձակէր խօսիլ։ Ասոր հետ մէկտեղ, իր վարմունքի եղանակը ողորմելի բան էր։ Ահեկի կերպով պչրասէր՝ կ'ուզէր որ բոլոր այրերը մինչեւ իր ոտքը խոնարհին, և ըմբոստացողներէն անգութ կերպով վրէժ կը լուծէր։ Մէկ քանի տարի, երբ ամուսինը զինքը ասղին անղին հետը կը պատօյնէր, հարկ եղաւ շարունակ գեապանատան պաշտօնեաները փոխել։ Այսինչը շատ փութկոտ էր, և Պ. տը Լօպուր խոհեմութիւն կը սեպէր զայն ուրիշ պաշտօնի մը զրկել, — անշուշտ բարձրացումով մը։ — այնինչը մարգիզունիին փափաքածին չափ փութկոտ չէր, որուն սնտարբերութիւնէն վիրաւորուած, տիկինը ամէն հնարք

կը բանեցնէր մինչեւ որ հանկէ ճամբել տար :

Կարճ խօսքով , հարկ եղաւ մարգիլուհիին ուղեկցութենէն հրաժարիլ : Բոլոր կեանքին մէջ անգամ մը միայն ամուսինը ձայնը բարձրացուցեր էր , պահանջելով որ իր կինը Թուրվիլ գառնայ , ուր կը բնակէին տակաւին իր եղբայրը և Շամբրէօ բնտանիքին մէկ քանի անդամները : Հոն , մարգիլուհին շարունակեց իր վերջին ծայր այլանդակ կեանքը , զոր ո՛չ եղբօրը մահը , ո՛չ ալ Անդուանէթին ներկայութիւնը կրցան քիչ մը կարգի դնել : Շրկու տարիէ ի վեր , Պ . տը Լօպուր , վերջնականապէս հրաժարելով իր պաշտօնէն , եկեր ինքն ալ Թուրվիլ հաստատուեր էր :

Որք աղջկան հարստութիւնը , որուն խնամակալն էր , իր խնամքին կը կարօտէր , և իր աներձագը մեռած պահուն աղաչեր պաղատեր էր իրեն որ , Անդուանէթը երբ մեծնար , հօրաքրոջը քով մինակ չձգէր : Ա՛լ ժամանակը եկեր էր որ մարգիլը քովերին գառնար : Փոքրիկ աղջիկը , ինք իր գլխուն ձգուած՝ խենդ ու խելառ կը մեծնար ինչպէս որ կրնար : Զայն հարցաքննելով , մարգիլը հասկցաւ որ իր կինը ութ օր միայն անով կը գրադէր , և յետոյ ամիսներով երեսն իսկ չէր նայեր , երբ խելքը ուրիշ տեղ ըլլար :

Անմիջապէս , իր հօրաքրոջ ամուսնին հետ փոքրիկ աղջիկը բարեկամ եղաւ :

Անդուանէթ շատ չափաւոր կերպով կը սիրէր իր Միլանի հօրաքրորը , որուն պոռոտութիւններէն ու ձեւերէն շատ կը նեղուէր , և յետոյ , առանց պատճառը դիտարկու , — հակառակ իր բացարձակ անմեղութեան — տարտամ բաներ մը կը կատարէր անոր վրայ , որոնց ինչ ըլլալը չէր հասկնար :

Օրինակի համար, Տիկին տը Լօպուրի իր ամուսնին հետ խօսակցելու կերպը աշուն սրտին կը դրայէր. այդ լուրջ ու խստաբարոյ մարդը որ տարին երկու երեք անգամ միայն Թուրվիլ կու գար, հաճելի էր պզտիկ աղջկան. բարի կ'երեւար անկաւ իրեն, ու հակառակ անոր ցուրտ կերպարանքին, ձգտում մը կը զգար անոր նկատմամբ:

Շատ անգամ ալ ծառաներուն իրարու հետ խօսած ատեն վրայ կը հասնէր: Սպասաւորները վերջին ծայր կ'ատէին մարդիւղունին, և անոր վրայ խօսած ատեննին, բառերնին չէին կշռեր: Թէև, բարի Անդուանէթը արգիլած էր իր ներկայութեան «տիկին մարդիւղունին վրայ այդ լեզուով խօսելն», բայց շատ անգամ, աղուն միշտ բաց, փոքրիկ ականջներուն կը հասնէին անոնց խօսակցութենէն հատուածներ, որոնք իր հետաքրքրութիւնը կ'արթընցնէին:

— Զայներնիդ կտրեցէ՛ք — կ'ըսէր սպասունին,
— կ'եկէ կը լսէ՛... անշուշտ հօրաքոյրը ջլզիկին մէկն է... բայց ի՞նչ հարկ պզտիկին հասկցնել...:

— Իրա՞ւ — կը պատասխանէր սենեկապանը խորհալով — օր մը, ինքնիրեն անոր ինչ ըլլալը պիտի հասկնայ:

Եւ ծերունի Ժէրմէնը՝ կառապանը, իր ճերմկած մազերը թօթուելով կը յարէր.

— Զարմանալի բան... տիկին մարդիւղունին իր բնատանիքին անդամներուն բնաւ չի նմանիր... կարծես թէ սանտուի մը տունը փոխուած է պզտիկութեանը:

Բայց Անդուանէթ այնպէս չէր: Ուշադրութեամբ զայն ուսումնասիրելով, Պ. տը Լօպուր անոր ցեղին յատկութիւնները ու մանաւանդ բազմաթիւ

թերութիւնները կը գտնէր վրան : Կարգի կանոնի
չեկող , պաղ ու անհոգ երեւոյթի մը տակ ցատկոտ ,
կազմուածքով գործունեայ բայց մտածումով ծոյլ ,
ըմբռնելու հրաշալի կարողութեամբ մը օժտուած ,
փոքրիկը հանգարաութեամբ այնպիսի տրամաբանու-
թիւններ կ'ընէր հօրաքրոջը ամուսնին հետ խօսած
ատեն , որ անիկա նեղը կը մնար :

— Ինքզինքս նեղելը խենդութիւն է , — կ'ըսէր —
թէն չեմ աշխատիր , բայց դատարանին մէջ տուա-
ջինն եմ . . . , ա՛յսպէս . . . :

Կամ թէ՛

— Այո՛ , գիտեմ . . . երբ ասիկա սորվիմ , պիտի
ուզեն որ միւսներն ալ սորվեցնեն , աւելի աղէկ է
որ քիչ մը կամաց քալեմ . . . :

Աշխոյժ , արիասիրտ , զուարթ և անուշ բնա-
ւորութեան տէր , պատրաստաբան ու զուարճա-
խօս , շատ անգամ կը զուարճացնէր իր հօրաքրոջ
խեղճ ամուսինը , որ սակայն կը վախնար անոր
սոսկալի բարկութիւններէն . — երբ դեռի դեղին կ'ըլ-
լար , ճակտին վրայի մեծ խորշումը աւելի կը խոր-
րունկնար , ու բերնին քովերը երկու խոռոչաւոր
գիծեր երեւան կ'ելլէին , սաթագոյն տեսակ մը եր-
կար փոսիկներ , թափանցիկ պզտիկ երակներով մար-
մարուած , հանգարա բարկութիւններ , առանց պոռչ-
տուքի , առանց արցունքի , տարօրինակ կերպով
լո՛ին , որոնց դէմ կրցածին չափ կը մաքատէր , ակ-
ռաները սեղմած ու չրթունքները դողդոջուն : Բայց
այդ բարկութիւնները միշտ պատճառ մը ունէին .
անիրաւութիւն մը կամ վիրաւորիչ խօսք մը առիթ
կուտար անոնց : Կը սիրէր կամ կ'ատէր վրդովիչ
սաստկութեամբ , իր պաշտած անձերուն կամ բա-
ներուն զպէիլ չէր ըլլար : Պատմութիւնը կը պաշ-

տէր , ու եթէ անձի մը նկարագիրը իրեն հաճոյ լը-
լար , բացարձակապէս չէր ներեր որ իր հերոսը վի-
ճարանութեան ենթարկուէր : Ութ օր հօրաքրոջը
ամուսնին հետ չխօսեցաւ , որովհետեւ դասի մը ա-
տեն , ուղած էր իրեն հասկցնել թէ Լուգովիկոս
Ժ.Ա.ի թագաւորութիւնը Ֆրանսայի համար աւելի
օգտակար եղեր էր քան Նաբոլէոն առաջինին :

Բայց նախկին դիւանագէտը , որ վարժուած էր
պաշտօնական ձեւակերպութեանց և օտար արքու-
նիքներու մէջ խօսուած ֆրանսերէնին , այդ աղջկան
ձեւերը տեսնելով ու արտառոց լեզուն լսելով , կ'ապ-
շէր կը մնար : Գաւառի մը խորը մեծցած այդ
աղան , որ հազիւ ձմեռուան երկու ամիսը Փարիզ
կ'անցընէր , ճշմարիտ փարիզցի կուրակ մըն էր . ա-
նոր յոխորտանքը , զրօսեցուցիչ շարժուձեւերը , սրա-
միտ պատասխանները , ու երբեմն ալ նոյն խակ անոր
ձգձգուն և ծաղրածու շեշտը ունէր : Ոտքերը վեր
անկած , ինք իր վրայ կը դառնար , սանդուխին
բազրիքին վրայ ձիու պէս հեծած վար կը սահէր ,
գնդախաղի սեղանին ծայրը երկու ձեռքերը կրթնցնե-
լով՝ ոտքերը վեր կ'առնէր , և մէջ տեղը կը ծառանար
կը կենար , առանց կարեւորութիւն տալու պատշաճու-
թեանց , որոնց ի զո՛ւր խեղճ մարքիզը կը ջանար
վարժեցնել զայն : Անդուանէթ այդ պատուական
մարդուն սարսափը տեսնելով , կ'երգնուր որ ապա-
գային աւելի խելօք ըլլայ , բայց անխորհուրդ ու
անգիտակից՝ խոստումը տուած վարկեանին ի՛սկ ,
կը սկսէր սահելով , սայթալքելով հեռանալ , ինչ որ
խօլ պարով մը կը վերջանար :

Պարն ալ փոքրիկ աղջկան ամէնէն սատարիկ յի-
ռած բաներէն մէկն էր : Շատ անգամ զինքը Օրէրա
տարած էին , ուր հեւ ի հեւ կը զիտէր պարօղները ,

հիասքանչ . յետոյ , վերջին ծայր ճշտութեամբ աւսած պարը կը պարէր , և շատ մը ուրիշներ ալ , զորս բնազդաբար կը գուշակէր . իր փոքրիկ սրունդները առանց ճիգի կ'ոտտատէին ու կը կաքաւէին , և օր մը , հօրաքրոջը ամուսինը զայն այսպիսի մարգանքներու պէտքով տեսնելով , որոնք ըստ իրեն , պէտք էին վտարուիլ գեռատի ազդիւններու կրթութենէն , ապշած հարցուց .

— Ատանկ պարելը ո՞ւր սորվեցար դուն :

Անդուանէթ պատասխանեց .

— Տեղ մը տեսած չեմ , բնականէս է . . . : Եւ իրաւ էր :

Կրօնքի խնդիրներն ալ յաճախ վիճաբանութիւններու պատճառ մըն էր երկուքին միջև :

Անշուշտ , Անդուանէթ կը սիրէր Աստուած : Բայց կը սիրէր զայն , առանց խանդի , առանց արտաքին ցոյցերու , աւելի բարեկամի մը՝ քան տէրոջ մը պէս : Իր վշտերուն , և ուրախութեանց ատեն վստահաբար կը զիմէր անո՛ր , պաշտպանութիւն խնդրելով , իր անձնական գործերը անոր առջին պարզելով , կամ երբ իր փափաքները կատարուէին , սրտանց շնորհակալ կ'ըլլար անոր : Միայն թէ իր հասկեցած կերպովը կ'ազօթէր , իր սրտէն բղխած բառերը գործածելով , ու բացարձակապէս կը մերժէր թուլթալի պէս կրկնել այն ազօթքները զորս «ամէն մարդ կ'արտասանէ» կ'ըսէր :

Հօրաքրոյրը , որուն պէրասիրութիւնը ա՛լ կը կը սկսէր ջերմութեամբ տեղի տալ , երկրնքի կայծակներն ու զժոխքին յաւիտենական կրակը կը սպառնար անոր , բայց փոքրիկը խնդալով կը պատասխանէր «թէ Աստուած շատ մեծ էր աւ անկարելի էր որ բարի չըլլար . . . և թէ իր խիղճը շատ հանգարտ էր» :

Այն ատեն , մարգիզուհին սրտմտած , ամուսնին միջամտութեան կը դիմէր , ու Անդուանէթ երբ հօրաքրոջմէն յանդիմանուէր ու պատժուէր , և երբ անոր ամուսնին քարոյները մտիկ ընէր , այս եղանկներուն դէմ Աստուծոյ կը բողոքէր ըսելով .

— «Կը տեսնե՞ս , այս ամէնը քեզի համար է . . . Աստուծո՛ւ իմ , բայց հող չէ , ևս նորէն կը սիրեմ քեզ . . . որովհետեւ ինչ որ ալ ըլայ , գուն բարի ես . . . և ներող . . . ու մե՛ծ . . . ու ամէն բան . . . Աստուծո՛ւ իմ , բաճնե՛րս իրաւ են , այնպէս չէ՞ . . . և քեզ կը տեսնեմ ինչպէս որ ես . . . »

Հօրաքոյրը մեկնածին պէս , շուտ մը կ'երթար անոր ամուսնին հետ կը հաշտուէր , որ միայն ձեւի համար քիչ մը կը թողուր որ ազաչէ , և ուրախութեամբ կը համբուրէր անոր փոքրիկ ժպտուն թուշիկը , զոր տղեկը իրեն կ'երկնցնէր , հարցնելով .

— Ա՛լ հետս սրդողած չեա , անանկ չէ՞ , Միլանի հօրեղբայր . . . :

Հակառակ հօրաքրոջը ամուսնին արգելքին , կը յամառէր զայն Միլանի հօրեղբայր կոչելու , այնչա՛փ զայն հալած , ոչնչացած կը գտնէր կնոջը անձին մէջ : Ասկէ զատ , սրտանց կը մեղքնար զայն՝ ասանկ կնոջ մը ամուսինը ըլլալուն , որուն բնաւորութիւնը այնքան հակակիր էր իրենին :

Անդուանէթ՝ հօրաքրոջը ներկայութենէն կը վախնար , որուն սակայն առանց քաշուելու դէմ կը դնէր : Տիկին տը Լօպուրի պոռչառ քները , արցունքները , ոռնումները պժգանք կ'ազդէին իրեն . ինք հանդարտութիւնը կը պաշտէր : Ճաշի սեղանին վրայ մանաւանդ՝ յաճախ կոչու ու կոպիտ դէպքեր պատահելուն , չէր ուզեր հոն գտնուիլ : Ապշահար՝ մտիկ կ'ընէր այն տարօրինակ խօսքերը՝ հասարակ տեղիք-

ներէ ու հազար անգամ զրուցուած ասացուածներէ բաղկացած , որոնցմով մարքիզուհին իր ազմկալիւր զայրոյթները կը կէտկիտէր : Քանի՜ քանի՜ անգամ ներ պզտիկ ազջիկը տեսած էր , ճաշարանէն անոր դուրս նետուիլը , շուարած էրկանը երեսն ի վեր պօռալով , մինչ ծառաները իրենց լայն ու լիւր խընդուքներովը կ'ընկերանային անոր .

«Կեանքիս մէջ ա՛լ երեսդ չպիտի տեսնեմ . . . պիտի մեկնիմ , և այս տունը ա՛լ ոտք չպիտի կոխեմ երբեք . . . »

Տիկին տը Լօպուր չէր ներեր ամուսնին , իր հետ կարգուելով , Շամբրէօ անունը փոխել տուած ըլլալը իրեն : Հակառակ էր հետը նաև որ զննուորական չէր էրիկը : «Զինուորականները միայն մարդ են» — կ'ըսէր արհամարհանքով , վաղեմի դեսպանին նայելով :

Մարքիզուհին իրեն պատկանած ընկերութեան մէջ տեսնողը չէր կրնար հաւատալ թէ անոր մէջ ծնած ըլլար . ետքէն տեսնողի պէս սնապարծ՝ շարունակ իր ընտանիքին , անոր փառքին վրայ կը խօսէր : Խելքը միտքը տուած էր շարունակ իր տիտղոսը յիշեցնելու , վախնալով որ չելլեն զայն իրեն տալու մոռնան , — բան մը՝ որ ազնուական մօրթով մէ՛ աշխարհք եկող անձերու համար անծանօթ մտազբաղում մըն է , և որ միշտ կը տեսնուի անոնց քով , որոնք վերջերը , բարեպատեհ առիթով մը , աշնուականութեան մէջ սպրդած են :

Անգուանէթ կը նախընտրէր խարազանով ծեծ ուտել , քան թէ իր հօրաքրոջ հետ վաճառատունները պտալի , ուր սարսափելի կերպով կը վախնար «մեկնումի երգէն» , ինչպէս կ'ըսէր ինք : Յաճախ երբ խանութի մը մէջ վաճառիկ օրիորդ մը կամ

սպաշտօնեայ մը , գնուած առարկան բեռնակրին տալով , կ'ըսէր «—Ասիկա Տիկինն տը Լօպուրին տունը տար» , մարքիզուհին , դրան սեմին վրայէն , հաշուասեղանին քով կը դառնար , կառ կարմիր կտրած , չրթունքները սեղմած , իր նիհար երկար վիզը ա'լ աւելի երկնցնելով , ու կ'ըսէր իր ճրճրակի ձայնովը որ Անդուանէթին ակռաները կրճտել կուտար .

— Անուռն տիկինն տը Լօպուր չէ , այլ տիկին մարքիզուհի տը Լօպուր , չմոռնա՛ք . . .

Յետոյ , թշնամանուած թապուհի մը կերպարանքով գուրս կ'ելլէր , ապահով ըլլալով որ այդ ոչինչ մարդոց աչքին վսեմ երեւցեր էր , ու մտքէն չանցընելով որ իր եղբօր աղջիկը կը հետեւէր իրեն՝ քիթը բերանը ծռմուռէնելով : Սակայն երբեմն իր զայրոյթին ուրիշ մըն ալ մասնակից ընելու պէտք կը զգար , և ուրիշ մարդ չգտնելով , փոքրիկ աղջկան հետ կը խօսէր .

— Սա խանութպանները ի՞նչ տեսակ մարդիկ են . . . տիտղոսս չեն տար ինծի . . . :

Եւ Անդուանէթին ջիզերուն դաչելով , նեղսիրտ կերպով , իր հաստ ձայնովը կը պատասխանէր .

— Ի՞նչ կ'ըլլայ . . . քանի որ ձեր տիտղոսը ձերն է , պէտք չկա՛յ զայն ձեզի տալու . . .

Այն ատեն փոթորիկը կը փրթէր . Տիկինն տը Լօպուր լուսանքներ կը տեղար պզտիկ աղջկան վրայ , կշտամբելով գայն «Մեծին Շամբրէօի բոլոր մոլութիւնները» ունենալուն : Անոր պէս , օր մը իր աղնուականութիւնը պիտի ուրանա՛ր . . . Եւ փոքրիկը նախաատինքներու տարափներ կ'ընդունէր , սայլորդէն հարուածներ ստացող ձիու մը հանդարտ համակերպութեամբ ու առերևոյթ անտարբերութեամբ : Ամէնէն վերջը միայն , իր ստամբակի ժըպտոմն ու շեշտովը կը պատասխանէր .

— Բայց հանդարտ ձգեցէք սա մեծն Շամբրէօն . . . Խնդճ մարդուկը , եթէ բնաւ գոյութիւն ունեցած չըլլար , ի՞նչ զրկանք ձեզի համար : Ի՞նչ կ'ըսես , հօրա՛քոյր , խօսակցութեան ահագին նիւթ մը պակսէր պիտի , անանկ չէ՞ . . .

Այս արկածալից պատշտներէն վերադարձին , Անդուանէթ կը մտնէր Միլանի հօրեղբօր աշխատութեան սենեակը՝ ուր այս վերջինը «Եւրոպայի դիւանագիտական յարաբերութիւնները 19րդ դարուն մեջ» խորագրով երկասիրութեամբ մը կը պարսպէր . չարածճիօրէն , փոխանակ «Բարի լոյս»ի , «Սա հօրաքոյրս ալ իրաւ որ տանելի բան չէ» կը պօռար մօրդուն երեսին ու կծիկը կը գնէր վայրկենական կերպով , առանց սպասելու այն սլզտիկ կշտամբանքին՝ որ այս քիչ մը անվերապահ գնահատումին հետեւանքով ստիպողաբար պիտի դար իրեն :

Քանի կը մեծնար՝ աւելի անկախ և անզուսպ կը դառնար , անզուսպ , սակայն միամտօրէն , առանց չարութեան և առանց խորհրդածութեան անզուսպ :

Արդէն , զանազան առիթներով , զայն վանք գնելու խօսքը բրած էր Տիկինն տը Լօպուր .

— Թերեւս Սուրբ Ինեասի տիկիները կարենան գլուխ ելլել այս անտուակ Անդուանէթին հետ , կ'ըսէր ան :

Սակայն Մարքիզը կը զիմազրէր . այդ տղան իր միակ սիրոյ առարկան , կեանքի մէջ զինքը չահագրգռող միակ բանն էր . անկէ բաժնուելու գաղափարը շատ խորունկ վիշտ մը կ'առթէր իրեն :

Անդուանէթին վերջին մէկ անխորհուրդութիւնը հօրաքրոջ համբերութիւնը հատցուց :

Մեծ ճաշ մը տրուեցաւ , և այդ ճաշին շատ մը սպաներ կային , որովհետեւ Տիկինն տը Լօպուր հոգի

կուտար համազգեստներու, ինչ որ Միլանի հօրեղբայրն ալ ընդհակառակը անտանելի կը գտնէր: Բոլոր այդ պոռոտ գոյները, կարմիրները, կապոյտները, արծաթ երիզները, ամէն տեղ քաշկոտուող այդ զինուորական գլխարկները, անկիւնները կը թընցուած այդ կանգուն սուրերը, որոնք յանկարծ շոնգաձայն կ'իյնային և տեղէն վեր կը ցատկեցնէին զինքը թղթախաղին ամէնէն տաք միջոցին՝ ծայրայեղօրէն ջիզերուն կը դպչէին խեղճ մարդուն: Այդ խորշանքը, զոր պէտք եղածին պէս չէր պահեր կնովմէն, բուռն վէճի մը պատճառ եղած էր իրենց մէջ, հրաւիրեալներուն հասնելէն քիչ առաջ, Անդուանէթին ներկայութեանը:

Տղան, ամէն օր հօրեղբօրն ու հօրաքրոջը կոխները տեսնելով, վերջապէս ալ բնաւ զարմանալու տեղ չէր գտներ ատանի բաներու համար, աշխարհի ամէնէն միամիտ համոզումովը ենթադրելով թէ միեւնոյն բանը տեղի կ'ունենար ամէն ընտանիքի մէջ:

Ճաշի ատեն, ըստ սովորութեան, տիկին մարքիզուհին իր եղբօր աղջկան «յատկութիւններուն» վրայ խօսելու պատիւը բրաւ. դեռ քիչ ատենէ ի վեր թուրվիլ եկած Բրէմօրէլ գնդապետը առաջին անգամ էր որ Անդուանէթը կը տեսնէր. շատ հաճելի թուեցաւ իրեն՝ արթուն երեւոյթը այդ աղջընակին, որուն հայրը ծանօթ եղած էր իրեն. քանի մը հարցումներ ուղղեց անոր, որոնց Անդուանէթ պատասխանեց առանց երկչոտութեան, այն վայրենի ու լուրջ ձեւով՝ որ իրեն յատուկ էր երբ գլուխ կը բռնէր:

— Խնդճ Շամբրէօ, ըսաւ յանկարծ գնդապետը, այս տղուն ծնունդէն առաջ շարունակ կը կրկնէր

ինծի . «Երբ գնդապետ ըլլաս , աղաս քու գունդիդ մէջ պիտի առնեմ» : Մեղք որ օրիօրդ Անդուանէթ մանչ մը չէ . . . շատ մեծ հաճոյք մը պիտի ըլլար ինծի համար զայն գունդիս մէջ ունենալ , և Շամբրէօ անունը չպիտի հասնէր . . .

— Շատ ցաւալի պարագայ , գոչեց կծու շեշտով մը մարքիգուհին , անոր համար մանաւանդ որ , Անդուանէթ իր վրայ չը միայնէ մանչու նկարագիրը , թերութիւնները , ձայնը և նոյն իսկ ֆիզիքականը . . . :

Պ . տը Լօպուր պիտի պատասխանէր , բայց պըղտիկ աղջիկը , որ սեղանին վարի ծայրն էր , կեցուց զայն , ուսերու յարգական ըլլալէ աւելի նշանակալից շարժումով մը , ցոյց տալով թէ ո՛ր աստիճանի նշանակութենէ զուրկ էին իրեն համար հօրաքրոջը գնահատումները : Սակայն մարքիգին մէկ քիտորդին , ժագ տը Կէլտր , Գլօտիին եղբայրը , որ գնդապետ Բրէմօրէլի զօրագունդին մէջ դեր-տեղակալ էր , խնդալով բողոքեց .

— Գնդապետ , հօրաքրոջս խօսքին մի հաւատաք . . . Շամբրէօներուն այս վերջին շառաւիղը շատ աղնիւ է :

Եւ Անդուանէթին դառնալով՝

— Իրա՛ւ , իրա՛ւ , խեղճ թուանօնա . . . ևս քեզ շատ կը սիրեմ . . . եթէ կ'ուզես , երբ որ մեծնաս՝ կ'ամուսնանանք իրարու հետ . . . ի՞նչ տարօրինակ ևս . . . երբեք կարելի չէ ձանձրանալ քեզի հետ . . .

— Ո՛չ , ըսաւ պզտիկը խնդալով , քեզի հետ չեմ կարգուիր , ժա՛գ , չեմ կարգուիր՝ որովհետեւ ևս ալ քեզ շատ կը սիրեմ . . . և որքան ցաւ պիտի զգայի քեզի հետ կռիւ ընելով . . .

— Բայց կռիւ չենք ընել . . . երբեք . . .

Անդուանէթ իր խառնիխուռն մազերով պզտիկ գլուխը ցնցեց .

— Ո՛հ այո՛ . . . ամուսնացածները ամէն ատեն կռիւ կ'ընեն իրարու հետ . . . մի՛շտ , շարունակ . . .

Եւ անիկա նայուածքի մը մէջ չըջապատելով՝ երկու յախճապակիէ շուներու պէս իրարու երես նայող հօրաքոյրն ու հօրեղբայրը , յարեց , հետեւելով իր մտածման ընթացքին .

— . . . երբ դուրսէն մարդ չի կայ . . .

Լուսթիւն մը տիրեց՝ որուն յաջորդեցին խընդուքներ , և տիկին տը Լօպուր սպառնալիքի ծանր նայուածք մը արձակեց անզուսպ աղջընակին :

Այս դէպքին հետեւանքով , ա՛լ ձանձրացած իր կնոջ անվերջանալի պոռչրտութիւնէն , և տարտամօրէն յուսալով որ ուրիշ տղաքներու հետ չփումը՝ Անդուանէթին նկարագիրը պիտի մեղմէ , մարքիզը որոշած էր զայն Սուրբ Ինեստի վանքը դնել :

Բ.

— Ուրեմն—յարեց Պ . տը Լօպուր , Անդուանէթին ահաբեկ կերպարանքը դիտելով ,— աղէկ ժամանակ չանցուցիր այսօր :

— Ո՛հ , բայց ո՛չ . . . :

Մարքիզուհին սրահէն դուրս ելաւ . անոր բացակայութենէն ինքզինքը գտած՝ տղան շարունակեց .

— Գիտես , Մելա՛նի հօրեղբայր , թէ՛ հոս շատ չէի գուարճանար . . . հօրաքրոջս պատճառաւ . . . բայց հո՛ն շատ աւելի պիտի ձանձրանամ . . . ի՛նչ աղէկ կ'ըլլայ որ ա՛լ չերթամ , ի՛նչ կ'ըսես , չըլլա՞ր :

— Իրաւ որ խենթ ես : Ապահով եմ թէ Սէնդ-Ինեստէն շատ դո՛հ պիտի ըլլաս . . . գրաւ կը դնեմ որ արդէն լարեկամութիւններ գտած ես :

Փոխանակ պատասխանելու, Անդուանէթ հար-
ցուց .

— Հօրեղբայր, քաղաքապետը կը ճանչնաս :

— Այո՛, ի՞նչ կայ որ :

— Որովհետեւ անոր աղջիկը քովս կը նստի...
գրասեղանիս քով չէ... գրասեղանիս քով ուրիշ մը
կայ, յետոյ պատը... ո՛չ, նստարանիս քով կը
նստի... խեղճուկ, նեղ նստարան մը, փարա մը
չըներ, տեանս ի՞նչ սուր է... մինչեւ ետքը հետս
կը խօսի... և ինծի պատիժ կը գրեն... նայէ, ի՞նչ
նեղանալիք բան է... :

— Աղէկ մը չեմ հասկնար կոր—ըսաւ Պ. տը
Լօպուր, ապշած :

— Չեմ զարմանար, մէջէն ելլալիք բան չէ ո՛ր... :

Գիշերը, մինչեւ լոյս, Անդուանէթ վանքը երա-
զեց : Ոտքի վրայ միս մինակ կեցեր էր զիւական
բոլորապարի մը մէջտեղը, զոր Սէնդ-Ինկասի աշա-
կերտուհիները կը պարէին : Լուիզ տը Մօնվէլ կ'ե-
րեւար իրեն քաղաքապետի համազգեստով, սե-
լիւստրինէ խոշոր գոգնոց մը կապած : Լիւսի Լը
Ֆէվը ոսկի ակնոցներ դրած էր, ականջին ետեւը
գրիչ մը, ու թեւին տակն ալ մեծափոր խոշոր թղթա-
կալ մը՝ ուրկէ հին ու մին փոշոտ թուղթեր դուրս
կ'ելլէին, ծանր ծանր կը ցատկէր, ամբողջ մարմ-
նովը, առանց սրունքները չարժելու ու միւսներուն
հետ կ'երգէր՝ սակայն առանց չրթունքները երերցնե-
լու, այն երգին տունը՝ որ Անթուանէթը ողջուներ
էր մեծ սրահին մէջ :

Սպանիայէն վերադարձին

Սըր Էնկլորրանց կեցուց իր ձին...[№]Էլն. Էլն. :

Երաժշտութեան տետրակը ձեռքը, գեղանի Գլօ-
տին կ'անցնէր, իր բարձր, վէտվէտուն հասակը
երերցնելով, ու կը կրկնէր .

— Խեղճ Դուա՛նօնա . . . կ'ըսէի քեզի թէ զուար-
ձալի տեղ չէ հոս . . . :

Ու պատկերին խորը , տիկինն Լազարէսը , ճեր-
մակ խոշոր թեւերով զարդարուն , վայտէ խոշոր կօ-
շիկներ հագած , ու առջի օրուան կարմիր հովանոցը
բաց , միջոցին մէջ կը սլանար ու սեւցած առաստա-
ղին հազարաւոր ճեղքաւորութիւններէն մէկէն աներե-
ւոյթ կ'ըլլար :

Հետեւեալ առտուն , երբ Անդուանէթ , սովորա-
կանէն երկու ժամ առաջ բռնի արթնցած , հանրա-
կառքը մտաւ , սիրտը լեցուած և աչքերը ուռած ,
վանքին թեկնածութիւնն՝ որուն յանձնած էին կառքին
մէջ հսկողութիւնը , սեղմուած շեշտով մը ըսաւ .

— Երկուք ու կէս վայրկեան սպասցուցիր մեզ . . .
խիստ չա՛տ է . . .

— Որովհետեւ սենեակս երկրորդ յարկն է , և . . .

— Ուրեմն , առաջուրնէ վար իջիր . . . ամէն օր
ծիշտ վեց ու կէսին պիտի գան քեզ առնեն . . . ա-
ռաջինը դուն ես . . .

— Առաջինը . . . — մտածեց Անդուանէթը արը-
տում տխուր — իրաւ որ բազմ չունիմ . . . ևս որ քը-
նանալը կը սիրեմ . . .

Կէս մը դարձաւ նստարանին վրայ , ու բանջա-
րավաճառներուն և կաթնալաճառութիւններուն կառ-
քերը սկսաւ դիտել , որոնք քաղաք կը մանէին ,
ցիւց տալայտաւորներուն վրայ իրենց հինցած երկաթ-
ները հնչեցնելով :

Վերակացութիւնն կծու ձայնը նորէն բարձրացաւ .

— Փողոց նայիլը արդիւում է . . . Հնորհքով
հասէ՛ . . .

— Այո , տիկի՛ն . . .

— Տիկին մի՛ ըսե՛ր ինձի . . . Օրիորդ Բէլաթին
եմ ես . . . :

Սօսքը ընդմիջեց՝ շտապով դռնակը բանալու համար Լուիզ տը Մօնվէլին, որ առանց աճապարելու, քաղաքապետութեան պալատին մեծ անդատակէն կ'անցնէր: Լիւսի Լը Ֆէվրն ալ կուգար քովի տունէն դուրս ելլելով:

Իր երկու ընկերուհիներուն եղած իրարմէ տարբեր ընդունելութիւնը տեսնելով՝ Անդուանէթ զարմացաւ մնաց: Երբ Լուիզ ներս մտաւ, օրիորդ Բէլաժի ոտք ելաւ, ձեռքը բռնած փոքրիկ շաւոյրը փութկոտութեամբ առաւ, կոշտ պատուանդանէն վեր ելլելուն օգնեց, ու հոգածութեամբ իր գիմացը նստեցուց, առանց ուշադրութիւն ընելու Լիւսիին, որուն գրեթէ երեսին դռնակը գոցեց վերստին: Փոքրիկ աղջկան երկու ձեռքերը՝ զիւրքերով լեցուն պաշտակով մը, ու խոշոր գծագրութեան խաւաքարտով մը բեռնաւորուած էին, և անճարակ կերպով կը ջանար վեր ելլել. Անդուանէթ գէպի անոր գնաց ու խաւաքարտը ձեռքէն առաւ:

— Տեղդ նստէ՛ — բաւ օրիորդ Բէլաժի, պաղ կերպով — ի՞նչ կ'ընես կոր...

— Ի՞նչ պիտի ընեմ, կ'օգնեմ կոր իրեն, որովհետեւ ձեռքը շատ մը բան ունի...

— Գնա՛ տեղդ նստէ՛... հարկ չիկայ...:

— Հարկ չիկայ... ուրեմն դուք ինչո՞ւ օգնեցի՛ք միւսին որուն ձեռքերը պարապ էին...

— Որովհետեւ, — պատասխանեց Լիւսի, վիրաւորուած երեւոյթով մը ընդմիջելով օրիորդ Բէլաժին, որ կը պատրաստուէր Անդուանէթի սաստեղու, — որովհետեւ միւսը, ինչպէս ըսիր, քաղաքապետին աղջիկն է...

— Վայ... ատո՛ր համար է... — բաւ փոքրիկը շուարած:

Եւ, իր անդիտակցարար հաւատարատենչ փոքրիկ գաղափարներուն մէջ վիրաւորուած՝ վերէն վար չափչփեց վերակացունին՝ հեղնօրէն յարելով .

— Մեզք ոտ հօրաքոյրս չէք ձանձնար . . . իրարու աղէկ պիտի յարմարէիք, երկո՛ւքնիդ ալ . . . :

— Անունդ կը գրեմ կոր . . . — պոռայ օրիորդ Բէլանժի :

Ու բարկութենէն զոգգլալով, գրպանէն սեւ կողքով փայլուն ու աղտոտ փոքրիկ գիրք մը հանեց, որուն վրայ սկսաւ գրել կատաղարար :

— Դպրոց հասնելուն պէս տեղեկագիր մը պիտի ներկայայնէ, գիտե՞ս . — լսաւ ցած ձայնով Լիւսի՝ Անդուանէթին, աչքովը վերակացուն ցուցնելով :

— Ի՞նչ ընեմ, չեմ կրնար արգիլել—պատասխանեց փոքրիկ աղջիկը հանդարտութեամբ :

Կամաց կամաց հանրակառքը կը լեցուէր :

Լուիզ աը Մօնվէլ ծոեցաւ ու Անթուանէթին աւանջին փախաց .

— Կը ցաւիմ որ իմ պատճառովս ասանկ բան մը պատահեցաւ քեզի . . . բայց յանցանքը իմս չէ :

Փոքրիկը զայն դիտեց ու որոշակի պատասխանեց .

— Այո՛ . . . քո՛ւկդ է . . . :

Յայանի էր թէ քաղաքապետին աղջիկը հաճելի չէր իրեն . . . Օրիորդ Բէլաժիի վարմունքին չորհուրէիւ, ասջի օրուան տպաւորութիւնը կը չեղաուէր : Ու Անդուանէթ հակառակ ինկեր էր թէ՛ վերակացուն եւ թէ անոր պաշտպանեալին հետ :

Լիւսի Լըֆէվր, որ պայուսակէն գիրք մը հանած էր, հարցուց .

— Դասերդ չե՞ս սորվիր :

— Դեռ գիրք չտուին ինձի . . .

— Որովհետեւ գեռ չեն գիտեր թէ պիտի կարե-

նա՞ս չորրորդ կարգին հետ երթալ... կ'ուզե՞ս որ իմին գիրքերս տամ քեզի :

— Այո... չնորհակալ եմ... :

Բայց իր բնական ծուլութիւնը կը յաղթանակէր, ու Անդուանէթ յարեց .

— Աղէկ միտքս եկաւ... քանի որ գիրք չտուին ինծի... դասերս սորվելու պէտք չիկայ... :

— Ո՛հ... յանգիմանութիւն պիտի լսես :

— Ուրեմն, տո՛ւր... :

— Ես քերականութիւնս սորված միջոցիս—ըսաւ Լիւսի,— քեզի ալ Ֆրանսայի պատմութիւնը կուտամ... ա՛ռ, դատերնիս «այս դաշնակցութենէն» մինչեւ «ապագայ դարեր»ն է :

— Բա՞ռ առ բառ...— հարցուց Անթուանէթ—, չուտ մը աչքէ անցընելով դասին երկու երեսները :

— Ո՛հ... պայմանով որ իմաստը ճիշտ ըսես... :

— Ուրեմն, սորվելու պէտք չունիմ... ասիկա գիտեմ... :

— Ֆրանսայի պատմութիւնը գիտե՞ս... :

— Այո... :

— Ամբո՞ղջ... :

— Բայց անշուշտ... :

Աշակերտուհիները ապուշ կրթած՝ իրարու նայեցան :

— Հապա քերականութի՞ւնը—հարցուց Լուիզ տը Մօնլէլ, փափաքելով տկար կողմը գտնել,— քերականութեան մէջ մինչեւ ո՞ւր հասած ես :

— Համաձայնութիւնը լմնցուցի... :

Զարմացումը աւելցաւ :

— Համաձայնութի՞ւնը... դո՛ւն... բայց երրորդ կարգին մէջ միայն դաս կը տրուի անիկա... :

— Ուրեմն, երրորդ կարգին հետ կը սորվիմ... :

բսաւ չոր կերպով Անդուանէթ, սիրտը նեղացած, որ իր բան գիտնալուն համար կը զարմանային:

Խնդուքներ պատասխանեցին իրեն:

— Երրորդ կարգին հետ... երրորդ կարգին հետ... տասերեք տարեկանիդ մէջ, մատ մը հասակովդ... ա՛հ, ի՛նչ զուարճալի խօսքեր կ'ընես կոր: Բայց Լիւսին որ ելեք ամիսէն տասնըվեց տարեկան պիտի ըլլայ՝ չորրորդին մէջ է դեռ... և ես ալ, որ տասնըհինգս անցուցեր եմ... ու Պլանշ տը Բրէօն, և ժէրմէն Վօգրէյ... երրորդ կարգը... ա՛հ, իրա՛ւ որ...:

Անդուանէթ կարմրեցաւ. իր հասակին կարճ ըլլալուն ակնարկութիւն ըլլալէն ընաւ չէր ախորժեր, կ'ուզէր շատ երկայն ըլլալ, ու Լուիզին «մատ մը հասակովդ» խօսքը սրտին դպեր էր:

— Ուր կ'ուզեն հմն դնեն, — բսաւ յանկարծ, շատ հոգս չէ... որչափ քիչ աշխատիմ, այնչափ գործիս կուգայ... ինծի համար աւելի աղէկ է որ ձեզի պէսներուն հետ ըլլամ...:

— «Ձեզի պէ՛սներ...», չա՛տ անքաղաքավար ես, Անդուանէթ տը Շամրրէօ... — Բսաւ Լուիզ գայթակղած չեչտով մը:

— Անքաղաքավա՞ր եմ մի... զարմանալի՛ բան... անքաղաքավարը դուք էք, որ ամէն բանի վրայ կը զարմանաք...:

Եւ անոնց ձայնը նմանցնելով, շարունակեց. «Ամբողջ Ֆրանսայի պատմութիւնը ? — Ա՛հ ! — Ու համաձայնութիւնը ? — Ո՛հ ! — Տասներեք տարեկան հասակիդ մէջ երրորդ կարգը մտնել ? Ո՛հ, յո՛ւ ! »

Սիրտը չափազանց նեղացած, Լուիզ տը Մօնվէլ ուսերը թօթուեց, զանելու և արհամարհելու երեւոյթով մը մըմնջելով.

— Աստուած իմ. ի՞նչ տեսակ բան է աս. . .

Անդուանէթ, բացարձակապէս ծաղրելի կը գրտնէր մեծի ձեւեր առնող այդ գռնիկ խոշոր աղջիկը, որ չարսիրտ մանչու մը կերպարանքը ունէր: Գնաց անոր առջեւը չիփ չիտակ կեցաւ ու յարգանքով խոնարհութիւն մը բնելով ըսաւ.

— Կ'երեւայ թէ պարոն քաղաքապետը գեղեցիկ ձեւերը կը սիրէ . . .

Այնքան զուարճալի, ու ծաղրածու չեղածով մը ըսած էր ասիկա, որ ընդհանուր քրքիչ մը փրթաւ, ջինջ ու աղմկալից: Ամէնքը Լուիզը կ'ատէին, սակայն կը վախնային ալ անկէ: Գիտէին թէ ուզած աղջիկը յանդիմանել կամ պատժել կուտար, ու երկար ատենէ ի վեր, ա'լ մէկը չէր համարձակեր փաղափայտիմ լաղջկան հակառակիլ: Եւ ահա փոքրիկ նորեկը բացէ ի բաց կը յարձակէր անոր վրայ, ամէնուն փախաքը գոհացնելով:

Սիրուն, գանգրահներ փոքրիկ աղջիկը, որ հախրնթաց օրը ուրախացեր էր Անդուանէթին «հանրակառքին մէջ գտնուելուն», միամիտ զմայլանքով մը զայն դիտելով, պոռաց.

— Ըսել է որ բանէ մը չե՞ս վախնար կոր դուն . . .

Անդուանէթ չպատասխանեց: Վախ . . . ինչո՞ւ վախնար, ի՞նչ բանէ պիտի վախնար:

Նորէն ետին դարձաւ դէպի բաց պատուհանը, և սկսաւ հիանալիօրէն կապոյտ երկինքը դիտել, ուր փոքրիկ փրփրոտ ամպեր, քմչոտ ու թոյլ ծիրերով կը թռչտէին:

Սքանչելի կ'երեւային իրեն այդ փոքրիկ ամպերը, և անոնց ձեւին ու գոյներուն արագ փոփոխութիւնները այնքան երկար ատեն կը դիտէր, որ անոնց մէջ հազար ու մէկ բաներու որոշապէս գծագրուիլը կը տեսնէր:

Սա ամալը, վարի կողմը լայն, ծայրը կտրցած, ձիւնանման, արեւէն ոսկեփայլ, ձիւնի այն աճագին գնդակին կը նմանէր՝ զոր բակին մէջ անցեալ ձմեռ չինած էր... միւսը, գնդակի մը պէս կ'որ ու նրբորէն կերտուած, բուսրայի աճագին փետրափունջի մը կը նմանէր... միւսը ճերմակ թաւիչի աղուոր կտորի մը. ուրիշ մը՝ կապոյտ թաւիչի վրայ բանուած ճերմակ բլիւճի աղուոր կտորի մը... ու դէպի ետին ծոցեալ, քիչ քիչ դէպի ետեւ հակելով, գրեթէ ամբողջովին զուխը հանրակառքէն դուրս հանելով, կարելի եղածին չափ երկար ատեն զիտելու համար կապոյտ երկինքը որ կը խուսափէր:

Սորվելիք դասերը, փողոցը զիտելու արգելքը, ամէն բան մոռցուած, սահած գացած էին հեռուն, շատ վե՛րը փոքրիկ ամպերուն մէջ:

— Օրիորդ տը Շամրէօ, — կազկանձեց վերակացունին — տիկիններուն պիտի գանգատիմ քու անհնազանդութեանդ համար...:

Անդուանէթ տեղէն չերիաց: Ծոծրակը պատուանին փայտին կոթնցուցած, քիթը վեր տնկած, աչքերը դէպ երկինք յառած, բերանը կիսախուփ, բան մը չէր լսած: Պէտք եղաւ որ իր քովի ընկերունին թեւէն քաշէ, զայն իր հայեցողութենէն սթափեցնելու համար: Վերջապէս որոշեց զուխը ներս առնել, ու հարցուց.

— Ի՞նչ կայ:

— Սա կայ որ քու կրկնուած անհնազանդութիւններուդ համար պիտի գանգատիմ, օրիորդ. — պոռաց օրիորդ Բէլաժի:

Եւ անդուանէթին ապշած դէմքը տեսնելով, բացատրեց.

— Արդէն արգիլած էի քեզի անցորդները զիտել...

— Բայց ես զանոնք չէի գիտեր կոր...

— Ահ, իրաւ... ուրեմն ի՞նչ կը գիտէիր կոր, կ'ազաչեմ:

— Հոն, հեռուն կը գիտէի... փոքրիկ կապոյտը... որ կը փախչի...:

Ու Անդուանէթ մատովը ցոյց տուաւ երկինքին այն մասը, որ ամպերուն մէջէն սլանալով, տանիքներուն ետին կ'աներեւութանար:

Վերակացունիին սպիտակ շրթունքներուն վրայ ժպիտ մը ուրուագծուեցաւ, ու առանց պատասխան մը տալ բարեհաճելու, սկսաւ խղոտած փոքրիկ տեսարակին վրայ դրել:

— Գիտե՞ս, — ըսաւ Լիւսի ցած ձայնով Անդուանէթին—այդ տեսակ բաներ ըսելու չէ... չե՞ն կլկե՞ր...

— Ի՞նչ տեսակ բաներ... ես չիտակը ըսի... կը գիտէի...

— «Կապո՞ւտիկը» — ընդմիջեց Լուիզ ծաղրելով:

— Հարկաւ... եթէ ուրիշ բան մը գիտէի, ինչո՞ւ չըսէի...:

— Յանդիմանութիւն չստիւ. համար...

— Ես երբե՛ք սուտ չեմ խօսիր...

Արգահատանքի ժպտով մը ընդունուեցաւ Անդուանէթին պատասխանը, ու աշակերտունիները հետաքրքրութեամբ սկսան զայն գիտել:

— Սուտ չի խօսիր եղեր... ու երկինքը գիտելով՝ կը զուարճանայ եղեր... ի՞նչ զարմանալի աղջիկ էր այդ «ճորեկը»:

Երբ ցերեկեանները Սէնդ-Ինեսս հասան, սերտողութեան զանգակը զարնուած էր, ու տիկին տը Բրէմօրէլ, քանդակազարդ փայտէ բեմին վրայ նըստած, կը հսկէր: Անդուանէթը քովը կանչեց:

— Քիչ մը վերջը , չորրորդ կարգին աշակերտունիներուն պիտի ընկերանաս , աղջիկս . . . տիկին Մարի-Մատէնը պիտի քննէ քեզ , ու պիտի նայի թէ կրնա՞ս այդ կարգին հետեւիլ . եթէ յաջողիս , այսօր գիրքերդ պիտի տրուի քեզի տնտեսարանէն , եթէ ոչ , այս իրիկուն հինգերորդ կարգին դասերուն ներկայ պիտի գտնուիս , ուր նորէն պիտի քննեն քեզ . . . հիմա , պնա՛ . . . :

Անդունէթ դէպի իր գրասեղանը ուղղուեցաւ , մտադրաղ , ու «հարցաքննութեան» հետեւանքին նկատմամբ անհանգիստ : Եթէ չկարենա՛ր ազէկ պատասխանել . . . եթէ չվիթէ՛ր . . . հինգերորդ կարգը զրկուէր , միւսները պիտի խնդային վրան , և իրաւունք ալ պիտի ունենայի՛ն . . . : Տիկին Մարի-Մատէնը տեսնելով՝ քիչ մը ապահովուեցաւ : Այդ կարճահասակ փոքրիկ կինը , անոյշ ու անկեղծ թխորակ աչքերով , մտացի ժպիտով ու վարդագոյն այտերով , անմիջապէս հաճելի եղաւ իրեն :

Կրօնաւորութիւն նախ և առաջ Լիւսիին դասը հարցուց , որ ռնգային ձայնով մը , թուրքականի պէս , բառ առ բառ արտասանեց . ո՛չ կէտերուն ուշադրութիւն կ'ընէր , ոչ ալ պէտք եղած տեղը կը կենար , ու շատ մըն ալ բառերու սխալներ : Բացայայտ էր թէ ըսածէն բան մը չէր հասկնար , ու տիկին Մարի-Մատէն ակնհերեւ անհամբերութեամբ մտիկ կ'ընէր :

— Անշուշտ դասերնիդ գիտցաք , — ըսաւ վերջապէս , բայց բացարձակապէս անհասկնալի է ըսածնիդ . . . Պլա՛նչ , դուք չարունակեցէ՛ք . . .

Օրբիորդ Պլանչ տը Բրէօ ոտք ելաւ , ու ճիշտ Լիւսիին ընդմիջած բառէն սկսելով , անյուր արագութեամբ մը արտասանեց . զայն մտիկ ընելով , մարդ փափաք կը զգար շունչ առնելու . . . մարդ կը տանջուէր կարծես :

— Լա՛ւ . . . դո՛ւք ըսէք , Լո՛ւիզ :

Լուիզ տը Մօնվէլ , վարանոտ , հազաց , յօնքերը պոստեց , աչքերը դէպի ձեղունը ուղղեց , ու վերջապէս ըսելու բան մը չգտաւ : Անկարելի էր խարուիլ , « փաղափայեօն աղջիկը » դասէն բառ մը անգամ չէր գիտեր :

— Յիշելու երեւոյթ մի՛ առնէք — ըսաւ տիկին Մարի-Մատէն , — դասերնուդ վրայէն անգամ չէք անցեր . . .

Լուիզ՝ կաս կարմիր կտրած , կ'ուզէր բողոքել . բայց ուսուցչուհին խիստ ձայնով մը յարեց .

— Լսեցէք . . . ես եմ՝ ըսողը թէ այս դասին վրայէն չէք անցեր . . . տիկին Լազարէսին իմաց պիտի տամ . . . նստեցէ՛ք :

Ու Անդուանէթի կողմը դառնալով , տօգո՛հ երեւոյթով մը հարցուց .

— Նայինք դո՛ւք . . . պատմութեան դասերնիդ գիտէ՞ք :

— Կար . . . կարծեմ թէ . . . այո՛ . . . — թոթովեց փոքրիկ աղջիկը , որուն սիրտը սկսաւ ահռելի կերպով արտիկել :

— Է՛յ , տեսնենք . . . դուք ալ , Սահմանադրութենէն (Convention) սկսեցէք . . . : Է՛յ , ինչո՞ւ կը սպասէք կոր . . .

— Որովհետեւ . . . բառ առ բառ չեմ գիտեր . . . — մրմնջեց փոքրիկը դողդղացող ձայնով մը :

— Բայց . . . — պոռաց տիկին Մարի-Մատէն , ակամայ բարկանալով — բայց ո՞վ ձեզմէ « բառ առ բառ » կ'ուզէ կոր . . . բայց ես չեմ ուզեր որ բառ առ բառ ըսէք դասերնիդ . . . անխելք բան է այս . . . իմաստը կ'ուզեմ միայն , կը հասկնա՞ք . . . իմաստը , առանց գիրքին մէջ գտնուած նախադասու-

թիւնները կրկնելու, այս կերպով միայն ապահով
կ'ըլլամ թէ ըսածնիդ կը հասկնաք... ու շատ լաւ
գիտեմ թէ հո՛ս, ոչ մէկերնիդ ըսածնիդ կը հաս-
կընաք... ո՛չ մէկերնիդ: Շո՛ւտ, ըսէք, գիտե՞ք թէ
ո՛չ...

— Գիտեմ, տիկի՛ն... գիտեմ...:

Ու Անդուանէթ սկսաւ Սահմանադրութիւնը
պատմել:

Իր ձայնը նախ դողդոջուն՝ տակաւ կը զօրանար:
Նշանաւոր գիծերով որոշապէս ցոյց տուաւ թէ Սահ-
մանադրութիւնը ի՛նչ պէտք էր ըլլար, թէ ի՞նչ ե-
կղաւ. դէպքերուն ընթացքին հետ տարուած, խօ-
սելու պէս կը պատմէր, առանց եզանակելու, ա-
ռանց բռները փնտռելու, ու գրեթէ միշտ ճշգրիտ
և գունագիշ ըստարութիւնը գտնելով: Տիկին
Մարի-Մատլէնի դէմքը կը սկսէր ժպտիլ հիմա, զար-
մացած, շահագրգռուած, ուշադրութեամբ կը քննէր
իր նորեկ աշակերտուհին:

— Աղէ՛կ, շատ աղէկ, — ըսաւ քաղցրութեամբ,
— շատ աղէկ, մանաւանդ որ այսօրուան դասին ար-
ժէքին գրեթէ տասնապատիկը ըսիք... Պատմու-
թիւնը կը սիրէ՞ք...

— Կը սիրեմ... կը սիրեմ երբոր գիտեմ... ո-
րովհետեւ երբ սորվիլ հարկ ըլլայ...

— Պատմութեան մէջ ի՞նչ գիտէք:

— Հին ազգաց պատմութիւնը, Յունաց, Հռով-
մայեցւոց պատմութիւնները ու Եւրոպայի պատմու-
թիւնը... արշափ...

— Անգլիոյ պատմութիւնը չէ՞ք գիտեր:

— Եւրոպայի պատմութեան մէջ զայն ալ սոր-
ված եմ... բայց Անգլիացիներուն պատմութիւնը
զատ չեմ սորված...

Այս Անգլիացի բառը ատելութեան այնպիսի բուն շեշտով մը արտասանեց որ, կրօնաւորուն հին դարմացած, հարցուց .

— Անգլիացիները չէ՞ք սիրեր :

— Կ'ատեմ զանոնք... — գոչեց ուժգնօրէն փոքրիկ աղջիկը :

— Աստուած կ'արգիլէ իր նմանները ատել, աղջիկս...

Լաւ համոզուած թէ Աստուած չափազանց արդար էր Անգլիացիները ատել արգիլելու համար, Անգլուանէթ գլուխը ցնցեց . տիկին Մարի-Մասլէն յարեց .

— Չէի՞ք գիտեր... :

— Այո՛... մեր նմանները... բայց ո՛չ Անգլիացիները... :

Եւ իրաւ ալ, իրեն համար, Անգլիացիները իր նմանները չէին... մարդ անգամ չէին : Բնազդով կ'ատէր զանոնք, խոր ու վայրագ ատելութեամբ մը : Յաճախ հօրաքրոջը ամուսինը, անոր բարկութիւններէն ապշած, խնդալով կ'ըսէր .

— Ծեր զօրականի մը պէս կը խօսիս կոր, պըղտիկ :

Ու տիկին տը Լօպուր վերջին ծայր զայրացած, կը պոռար .

— Այս աղջիկը «ազնուական» բաները չի սիրեր :

Մարքիզուհին համար, «չիքութեան» ամենաբարձր աստիճանը կը մարմնանար Անգլիացուց մէջ . անոնց բիրտ կարկամութիւնը՝ վայելչութիւն կը սեպէր, և ուռուցիկ յոխորտանքը՝ ազնուութիւն, երբ կոշտ ու գինով ըլլային, — ինչ որ սովորական բան մըն է անոնց համար — կատարելապէս «մեծ աւագանիներու» տեղ կը զնէր զանոնք : Երբ Թուրվիլի

արշաւահանողէաներուն ատեն, կարենար Շամբրէօյի ապարանքը քանի մը անցորդ զօրավարներ բերել, չափազանց կ'ուրախանար. և եթէ պատմէին որ այս միևնոյն «զօրավարը» կամացուկ մը հինգ ոսկի կը դրպանէր, իր ձիուն արժէքը, «զրպարաութիւն է» պիտի պոռար:

Տիկին Մարի-Մատըլէն շարունակեց.

— Աստուած բացառութիւն չուզեր... Աստուծմէ կը վախնաք, այնպէս չէ...

— Ո՛հ, — ըսաւ բացէ ի բաց Անդուանէթ, — ապահով եմ թէ բարի է... ինչո՞ւ պիտի վախնամ...

Նախ անարեկեցաւ կրօնաւորուն, յետոյ տղուն միտքը հասկնալով, յարեց.

— Բայց կը սիրէք զայն, այնպէս չէ:

— Անչուշտ, անիծից արմատ, կը սիրե՛մ զայն:

— «Անիծից արմատ» չեն ըսեր... դուն որո՞ւն քով կրթուած ես:

— Հօրեղբօ՛րս...:

Երբեք Անդուանէթ տիկին տը Լօպուրի խօսքը չէր ըններ, մինչեւ որ ստիպուած չըլլար:

— Զեր հօրեղբայրը զինուորական ըլլալու է անչուշտ:

— Ո՛հ, տիկին, դեռ պահ է...:

Ու տիկին Մարի Մատըլէնի զարմացումը տեսնելով, եռանդով յարեց.

— Բայց գաղափարներնիս իրարու չեն նմանիր... ո՛հ, ընաւ երբե՛ք...:

Կրօնաւորուն սկսաւ խնդալ.

— Դուք, ձեր տարիքին նայելով՝ չափազանց միտական գաղափարներ ունիք, աղջիկս... Այս ամէնը պէտք պիտի ըլլայ չափաւորել... բաներ կան զորս «կ'ատէք»... ուրիշներ ալ զորս չափազանց չատ կը սիրէք...

— Օրինակի համար, կապոյտը—միմռաց ակռաներուն մէջէն Լուիզ տը Մօնվէլ :

Ու, «կ'երեւայ թէ պարոն քաղաքապետը դեղեցիկ կերպերը կը սիրէ» խօսքէն վրէժը առնելու համար, հեղինօրէն ըսաւ .

— «Կ'երեւայ թէ օրիորդը կապոյտակեր կը սիրէ . . . » :

Փոքրիկ աղջիկը հասկցաւ թէ այս կապոյտ բառը իր գիտցածէն տարբեր նշանակութիւն մըն ալ ունէր, ու կրօնաւորունիին անուշադրութենէն օգուտ քաղելով, որ կը շարունակէր աշակերտունիները հարցաքննել, տեղը նստելով, հարցուց .

— Կապոյտը . . . ի՞նչ է սա կապոյտ ըսուածը . . .

Լիւսի Լըֆէվր արհամարհոտ շեշտով մը պատասխանեց .

— Կապոյտը, խենթ ու մենթ բաներ ըսել է . . .

— Բայց ի՞նչ խենթ բան . . . — պնդեց Անդուանէթ :

— Ինչ պիտի ըլլայ, զաշտերը, երկինքը, ծաղիկները, բանաստեղծութիւնը, փոքրիկ թռչունները . . . վերջապէս կապոյտը, ասոր պէս բաներ :

Անդուանէթ չհասկցաւ թէ Սահմանադրութեան ու Անդլիացիներուն առթիւ, ինչո՞ւ կապոյտի վրայ կը խօսէին իրեն հետ, բայց հասկցաւ թէ «կապոյտը» սիրելը, — ու կը սիրէր զայն եթէ երկինքը, ծաղիկները ու թռչունները կը բովանդակէր ան, — վերջին ասիւնան ծաղրելի բան մըն եր իր նոր ընկերուհիներուն աչիւն: Վիրաւորուած, պզտիկ ինկած, միտքը գրաւ այս արգիլուած աղապատանքը իր անկեղծ փոքրիկ սրտին խորը թաղել :

— Ա՛հ, հոս կապոյտը պէտք չէ սիրել եղևր—մտածեց, — ուրեմն, կը տեսնեն :

Երբ աշակերտունիները սրահէն դուրս ելան,

տիկին Մարի-Մատեն կամացուկ մը Անդուանէթին
ըսաւ .

— Դուն կեցի՛ր , աղջիկս , քեզի հետ խօսելիք
ունիմ . . .

Աշակերտուհիները հեգնոտ դէմքերով նորեկը դի-
տեցին ու Լուիզ մըմնջեց .

— Նախապատուճ՛ւթիւններ . . . ի՞նչ չուտ . . .

Ճաշի զանգակը զարնուած պահուն միայն Ան-
դուանէթ երեւան ելաւ : Նշմարեց որ զինքը չար
հետաքրքրութեամբ մը կը դիտէին : Ճաշի ատեն որ
և է հարցում չուղղեցին իրեն . շատ մը կրօնաւո-
րուհիներ , սեղաններուն երկայնքը զանգաղօրէն քա-
լելով , բացարձակապէս լուռ կենալու կը ստիպէին
տղաքր . բայց , պարտէզին մէջ , զրօսանքը սկսե-
լուն պէս , հարցումներու և անհաճոյ խորհրդածու-
թեանց ճշմարիտ տարափով մը պաշարուեցաւ :

— Սրբէն տիկին Մարի-Մատենին «սիրելին» և-
ղար :

— Պաշտպանուհիդ ի՞նչ րսաւ :

— Հղարսանալու իրաւունք ունիս , որովհետեւ
ամէնուն հետ անոյց չէ . . . :

Երկրորդ անգամ՝ ըլլալով , Լուիզ տը Մօնլէլ
վճռական շեշտով մը կրկնեց .

— Կ'երեւայ թէ կապոյտը սիրելն ալ բանի մը
կը ծառայէ կոր :

Անդուանէթին փոքրիկ ականջները կառ կարմիր
եղան , յանկարծակի կտին դարձաւ .

— Ո՛հ , բո՛յց . . . անգամ մըն ալ այդ խօսքը
չպիտի կրկնես . . . :

— Բայց , վերջապէս , — հարցուց Լիւսի , ուղեկով
խափանել կոխը դոր կը նախատեսէր , — այդչափ
երկար ժամանակ ի՞նչ բրին քեզի . . .

— Քննութիւն մը ըրին... ձեր կարգին մէջ
չպիտի մնամ...

Դէմքերը ա'լ աւելի անհաճոյ երեւոյթ մը առին
ու չար ժպիտները շեշտուեցան :

— Ահ, չնորհաւորութիւններս ուրեմն : Կը կար-
ծե՞ս թէ կրնաս հետեւիլ վերի կարգին . քու գիտ-
նալիք բանդ է...

— Գիտես, երբեմն անանկ կը կարծէ մարդ...
ու յետոյ... երբ չկարենայ հետեւիլ, շատ աւելի
դժուար է...

— Առանց հաշուելու թէ երբ մարդ կարգին
վարի ծայրը մնայ, մրցանակ առնելու յոյս չու-
նենար :

— Շատ մի ուրախանար... գիտցած ըլլաս որ
անտանելի վարժուհի մը պիտի ունենաս... Երրորդ
կարգինը ամէնէն անտանելին է :

— Բայց, — ըսաւ Անդուանէթ, — երբ կրցաւ խօսք
մը ընելու ատեն գտնել, — երրորդ կարգը չպիտի
մանեմ :

Դիմագծերը ճառագայթեցին :

— Ահ... հինգերորդ կարգը դրին քեզ... ես
գիտէի արդէն... Պատմութիւն գիտնալու պէս ե-
րեւալով ի՞նչ կ'ըլլայ...

— Այդչափ մի ուրախանաք, — ըսաւ Անդուանէթ
խնդալով — ձենէ աղէկ գիտեմ պատմութիւնը... ո-
րովհետեւ առաջին կարգը դրին գիտ... :

Ամէնքը ապշեցան մնացին :

— Առաջին կարգը... նորեկը առաջին կարգը...
դեռ տասնըչորս տարեկան չեղած...

Ու Լուիզ ար Մօնվէլ Անդուանէթին մօտենա-
լով, ապշած երեւոյթով, քանի մը անգամ անոր
չուրջը դարձաւ, ըսելով .

— Առաջին կարգը : Դուք ցուցանք (phénomène)
մըն էք ուրեմն . . .

Փոքրիկ ականջները ալ աւելի կարմրեցան և
աղջնակը բարկութենէն դողդղացող ձայնով մը պա-
տասխանեց .

— Գրեթէ մինչեւ տասնը հինգ տարեկան առա-
ջին կարգին մէջ պիտի մնամ . . . յետոյ , բարձրա-
գոյն կարգը պիտի մտնեմ . . . Ուրեմն , տասնը վեց
տարեկան եղած ատենս դպրոցս պիտի ըմբոսնեմ . . .
ամէնո՛ւն պէս . . . Դո՛ւք , քսան տարեկան եղած
ատեննիդ պիտի լրացնէ՛ք . . . ուրեմն ցուցանքը
դուք էք . . . :

Լուիզ եկաւ Անդուանէթին առջին տնկուեցաւ ,
ու վերէն վար դայն չափովիւրով .

— Օրիորդ Կապուտիկը ի՞նչ կ'ըսէ կոր . . .

Այս անգամ փոքրիկ աղջիկը դժգունեցաւ , բեր-
նին քովի եկու պզտիկ խորունկ գիծերը շեշտուե-
ցան :

— Զգուշացիր . . . — ըսաւ :

Կարկամած կոկորդին մէջ ձայնը կը խեղդուէր :
Ուրախացած , Լուիզ շարունակեց .

— Զգուշանա՛մ , ի՞նչ բանէ . . . :

Որովհետեւ Անդուանէթ չէր պատասխաներ ,
ծոնցաւ ու անոր դէմքին վրայ փչելով .

— Ինչէ՞ն , Կապո՛ւտիկ . . . :

— Ասկէ՛ . . . :

Ու նորեկին ձեռքը Լուիզի այտին վրայ իջաւ
մեծաշառաչ :

Սէնդ-Ինեսասի վանքին մէջ , ուր ամէն բանէ ա-
ռաջ բարեկրթութիւնը կը տիրէր , ծեծկուիր խտրու-
արգիլուած էր : Աշակերտուհիները հազիւ կը յիշէին
նորեկներ , որոնք դպրոցին կանոնին անվարժ , ապ-

տակ մը տուած ըլլային մէկուն՝ երբ գիրենք շատ անհանգիստ ընէր, բայց երբե՛ք, ո՛հ երբե՛ք, ոչ մէկը համարձակած էր «քաղաքատկտին աղջկան» վրայ ձեռք վերցնել. ուստի ապշութիւնը իր գա- գաթնակէտին հատու :

Լուիզ, սարսափած, այս անակնկալ անարգանքէն ապշահար մնացած, ու քիչ մըն ալ չմտած՝ ընդունած հարուածին սաստկութենէն, վայրկեան մը անշարժ մնաց, տխմար ու կարծես հոգին կլած. բայց այն վայրկեանին ուր Անգուանէթ բրածին վրայ զղջալով, սիրուն կերպով մը ներում կը խնդրէր, անոր ազդրին տրուած ոտքի հարուածով մը անդին հրեց և զայն գետին գլտորեց : Տղեկը սուազին մէջ թաւալեցաւ գնդակի պէս, փոքրիկ կատուի մը նման կակուզ ու ճապուկ, մինչ ամէնքը կը խընդային . յետոյ թեթեւօրէն ոտքի ելելով, Լուիզին վրայ խոյացաւ :

Ճշմարտ պայքար մը եղաւ, նախ և սուաջ, աշակերտունիները յառաջացան նորեկին օգնելու համար. գիտէին թէ Լուիզ իր ոյժը չարաչար գործածելու կոպտութեան կարող էր. բայց խելոյն հասկըցան թէ իրենց միջամտութիւնը բոլորովին անօգուտ էր :

Լուիզ՝ որ կը սիրէր փոքրիկներու թեւերը գալարել, իր գերազասութիւնը ցուցնելու համար, հիմա փառաւոր տփոց մը կ'ուտէր :

Անգուանէթ, ա'լ առաջ նետուած՝ ցուրտ ու հաստա կերպով կը կոտէր, կոտւիլի խոշոր հարուածներ իջեցնելով, ու կապկի դիւրաթեքութեամբ հակառակորդին ոտքի հարուածներէն խոյս տալով : Երկու տղոց բոլորաթք, փոքրիկ չըջանալի մը ձեւացեր էր. ամէնքն ալ շատ շահագրգռուած կը զի-

տէին, սրտանց ուրախանալով որ վերջապէս Լուիզ տը Մօնէլէլ աղուոր ծեծ մը կ'ուտէր, որուն շատ անգամ արժանի եղած էր, ու չէին ուղեր մարդ կանչել:

Տիկին տը Բրէմօրէլ՝ ծառուղիին ծայրը, կոնս-խաղը զետեղել տալու զբաղած, անցած դարձածէն տեղեկութիւն հունէր. բայց վերջապէս, Լուիզ՝ չըմօրած, ոռնալով, սկսաւ պոռալ.

— Օգնութիւն... կը սպաննէ կոր զիս...

Ու աշակերտունիները, տեսնելով որ անոր կոչը լսուեր էր, սկսան իրենք ալ պոռալ, մեղսակից չե-րեւնալու համար:

— Տիկին... տիկին... չո՛ւտ, հասէ՛ք:

Խենդի պէս վազել սկսաւ տիկին Բրէմօրէլ... Իր նախասիրած աշակերտունին այդ խառնափնթոր վիճակին մէջ տեսնելով, չուտ չուտ և ծիծաղաշարժ կերպով փոքրիկ քայլերով կը վազէր. հովէն ծփա-ցող իր քօղը ու թռչտած ունոցը զայն խոշոր ջրղ-ջիկի մը կը նմանցնէին: Շուտ կը հասնէր, անտա-րակոյս, բայց երբ պայքարին տեղը հասաւ, իմաս-տուն խոհեմութիւնը որ իր ամենափոքր գործերուն կ'առաջնորդէր, խորհուրդ տուաւ իրեն բանի մը չխառնուելու: Անշո՛ւշտ, շատ գժնդակ, սոռակալի բան մըն էր այդ սիրելի փոքրիկ Լուիզին ծեծ ու-տելը տեսնել, բայց կարելի չէր առանց ինքզինքը վտանգի ենթարկելու միջամտել... և անշուշտ... կ'արժէր որ քիչ մը մտածէր...

Անոր մտածելու միջոցին, Անդուանէթ Լուիզին մէկ ձախող շարժումէն օգուտ քաղելով, ձեռքերը անոր ուսին վրայ դրաւ և ծունկերը ծռելու բըռ-նադատելով, ծունկովը փոքրիկ հարուած մը տուաւ ստամոքսին և ինքն ալ հիմա շայն աւազին մէջ գլտորեց:

— Կեցցէ՛ , կեցցէ —սրտացլին ամէնէն համար-
ձակներէն մէկ քանիներ , առանց տիկին ալ Բրէմօ-
րէլին գայթակղած ձեւերուն կարեւորութիւն տա-
լու , որ «քաղաքապետին ազջկան» քով կը վազէր
շտապով :

Խիղճը հանգարտ , համոզուած թէ ըրածը ար-
դարացի էր , Անդուանէթ իր անգլիական ձեւով խո-
շոր վզնոցը կը շտկէր , որ կռուած միջոցին դարձեր
էր , և կը պատրաստուէր երթալ խաղալու , երբ
կրօնաւորունին , վերջին ծայր սրանեղած , զայն
կեցուց :

— Օրիորդ աը Շամբրէօ , ըրածնիդ սոսկալի՛
բան է . . .

Փոքրիկը պատասխան չտուաւ :

— Սոսկալի ու վա՛տ բան , —չարունակեց տիկին
ալ Բրէմօրէլ :

Անդուանէթ ուզեց զիմադրել :

— Վա՛տ . . . Ո՛հ , ո՛չ , ատիկա ճիշտ չէ . . . Ինչ
երկու տարու մեծ է անիկա , ու ես անոր արմուկին
կը հասնիմ . . . :

— Բայց դուք անկէ շատ աւելի ուժո՛ւմ էք . . . :

— Ուրեմն ինքը այնպէս չէ , ինչպէս պէտք է
ըլլայ . . . Ես ի՞նչ յանցանք ունիմ :

Առանց Լուիզին հետ զբաղելու , որուն վրան
գլուխը տիկին ալ Բրէմօրէլ սիրալիւ կերպով կը
խողանակէր , աշակերտունիները Անդուանէթը առին
տարին : Շրջում մը տեղի ունեցաւ ինչպատ իրեն :

Ոմանք երախտապարտ էին անոր այդ պարծեն-
կոտ և «ծածուկ» ընկերունիին ատանկ աղուոր ծեծ
քաշելուն , մանաւանդ որ կ'ատէին զայն , առանց
բացէ ի բաց ըսել համարձակելու . ուրիշներ , աւելի
անտարբեր , պարզապէս չնորհապարտ էին իրեն ,

այնքան յոխորտանքով «տիկիններուն այդ պաշտելին» վրայ յարձակելուն համար, ամէնքն ալ կը սքանչանային այդ չնչին մարմնով փոքրիկ աղջկան ֆիզիքական ոյժին վրայ :

Եւ ցպիկներով գնդակներուն զարնելու ճարպիկութիւնը ամէնուն սիրտը զրաւեց, իրարու հետ վիճեցան զայն իրենց բաժնին մէջ ունենալու հասար, և վերջապէս վիճակ ձգեցին :

Զբօսանքէն ետքը, Անդուանէթ ամէն կողմէ շրջապատուած, խումբի մը մէջտեղը կը տիրապետէր, և մէկը չէր խօսեր Լուիզին հետ, որ խնամքով մազերը շտկած ու խողանաւորուած, եկեր էր խաղերուն մասնակցիլ :

Վերջին ծայր նրբամիտ ըլլալով, նորաթի աղջիկը անմիջապէս հասկցաւ որ նորեկը ամէնուն սիրելի պիտի ըլլար, ի վնաս իրեն, և միամիտ կերպարանքով մը, անոր մօտեցաւ ու ձեռքը երկարեց .

— Անցեալը մոռնա՛նք, ու բարեկամ ըլլանք, կ'ուզե՞ս, հարցուց :

Միամիտ, բացարձակապէս անվարժ «իրերուն ինչո՞ւն» գուշակելու, Անդուանէթ ուրախութեամբ յառաջ նետուեցաւ, ժպտուն, բայց աչքերը արցունքով լեցուն, ստրջացած՝ այդ խոշոր խենդուկ աղջիկը ծնծելուն որ առանց ոխի ձեռքը իրեն կը կարկառէր, որովհետեւ, խոստովանելու էր թէ չարաչար ծնծեր էր զայն, և խորապէս կը ցաւէր այդ կերպ վարուելուն: Ուստի ինք սրտանց պատասխանեց Լուիզի թոյլ ու արհամարհոտ ձեռքի սեղմումին, ձեռքի սեղմում մը՝ որ անկեղծութենէ զուրկ էր բոլորովին :

Անդուանէթէն նուազ պարզամիտ՝ Լիսի Լըֆէվր այս հաշտութեան կատակերգութենէն չխաբուեցաւ .

ծուռ ծուռ Լուիզլին նայեցաւ և չար ժպիտով մը
ըսաւ .

— Աղէ՛կ , աղէ՛կ , բարեկամ եղէ՛ք . . . իրաւունք
ունի՛ս . . . աւելի խոհեմո՛ւթիւն է :

Ապահովարար , ա՛լ «քաղաքապետին աղջկան»
աղգեցութիւնը կոտրե՛ր լինցե՛ր էր :

Յետոյ , Անդուանէթին դառնալով , Լիւսի յարեց .

— Գիտցած եղի՛ր որ առիթը ներկայանալուն
պէս , նորէն վրէժը պիտի լուծէ՛ . . . ի՛նչ դիւրահա-
ւան ես եղե՛ր դուն :

Երբ , իրիկուան , Պ . ար Լօպուր պզտիկ աղջկան
հարցուց թէ ո՛ր կարգը մտեր էր վերջնականա-
պէս , Անդուանէթ պատասխանեց այնպիսի երևույ-
թով մը զոր կը ջանար անտարբեր ձեւացնել .

— Առաջին կարգին մէջ եմ . . . :

— Ի՞նչ ըսիր . . . ըսաւ մարքիզուհին , որ կար-
ծեց թէ սխալ հասկցած էր :

Անդուանէթ հօրաքրոջը նայեցաւ , բարձրաձայն
կրկնելով .

— Առաջին կարգին մէջ . . . այո՛ , անտարա-
կոյս . . . կը տեսնէ՛ք որ իրաւունք չունի՛ք եղբեր չա-
րունակ երեսիս պոռալու կանչելու . . . ըսելու թէ
բան մը չեմ գիտեր . . . թէ չեմ աշխատիր . . . այո՛ . . .
առաջին կարգն եմ . . . մեծերու հետ . . . մէջերնին
տասնըո՛ւթը տարեկաններ կան . . .

— Ուրեմն , — հարցուց տիկին ար Լօպուր ,
սիրտը նեղացած , ամուսնին դառնալով — ուրեմն ,
զալ տարի ա՛լ դպրոց չպիտի երթայ . . .

Անդուանէթ քրքիչ մը փրցուց .

— Անհոգ եղիր , անուշիկ հօրաքոյրս . . . անկէ
զատ ուրիշ կարգ մըն ալ կայ . . . կարգ մը որ փի-
լիսոփայութեան զասարանին տեղն է , «բարձրագոյն

կարգը :» Ո՛հ , մի փնտուեր , դուն անոր ինչ ըլլալը
չես գիտեր . . .

Եւ տեսնելով մարքիզուհիին ընդոտտ տեղէն ել-
լելը , յարեց , իր պատասխանին լրբութիւնը պար-
տրկելու համար .

— Զեր ժամանակը չկա՛ր անիկա . . .

Առանց ուշադրութիւն ընելու դրանը երկար
թրթռումներուն , զոր իր կիներ ուժգին կը գոցէր ,
խեղճ հօրեղբայրը Անդուանիթին զարձաւ .

— Շատ աղէկ , փոքրիկ Դուանօնա . . . քենէ գոհ
եմ . . . այդ տարիքիդ մէջ առաջին կարգը ըլլալդ
չատ աղուոր բա՛ն է . . .

Անդուանէթ գլուխը վեր առաւ :

— Դեռ տաիկա ի՞նչ է որ . . . ասկէ աղէկը
կայ . . . :

Վա՛յ . . . ի՞նչ է նայինք :

— Ծեծկուեցա՛յ . . . :

— Ա՛հ , մըմնչեց մարքիզը յուսախար , — ան է
աւելի աղէկ ըսածդ :

— Տասնըվեց տարեկան աղջկան մը հետ ծեծ-
կուեցայ , — շարունակեց փոքրիկը փողփողելով , —
բարձրահասակ աղջկան մը հետ . . . շատ բարձրա-
հասակ և գէր . . . և ծեծ մը քաշեցի՛ որ . . . ա՛հ ,
բայց առաջին կարգի ծեծ մը . . . : Տեսնելու բան էր ,
Մեկանի հօրեղբայր — պէտք է ըսել թէ՛ առաջ ան
սկսաւ , — և անանկ մը կ'օճնար կոր որ . . . չես գի-
տեր ո՛րչափ գոհ եղայ . . . առաջին կարգը ըլլալէս
ալ աւելի գոհ , իրաւ որ . . . :

— Ապահովաբար , երբեք խելքդ գլուխդ չպիտի
գայ . . . :

— Բայց ինչո՞ւ . . . կռուիլը խելքը գլուխը մար-
դու բան է . . . նայէ՛ որ ըսեմ . . . երէկ զիս բանի

տեղ չէին դնել կոր Սէնդ-Ինիասի մէջ . . . այսինքն , աշակերտութիւններ . . . որովհետեւ , տիկիւնները , ի՞նչ կ'ուզեն ընեն , հոգս չէ . . . :

— Ա՛հ . . . :

— Այո՛ . . . դեռ այս առտու , երբ խմացան թէ առաջին կարգը անցել էի , աշակերտութիւնները ա- նանկ քիթերնին բերաննին կախեցին որ , սկսան ինծի կարեւորութիւն չտալ . . . և չարհրկել : Վեր- ջապէս , այնչափ նեղացուցին որ . . . մահաւանդ մէկը . . . որ ինծի բաներ մը կ'ըսէր . . .

— Ի՞նչ բան . . . :

— Թէ կապոյտը կը սիրէի . . . որովհետեւ այս առտու երկնքին մէկ պզտիկ անկիւնը գիտեր էի , հանրակառքին մէջ . . . ուստի կ'երեւայ թէ կապոյտը կը սիրե՛մ եղեր :

— Է՛հ , ալէկ , ատոր մէջ ի՞նչ կայ սրգողելու :

— Ատանկ կը կարծես . . . ըսէ նայինք , դուն ալ կը սիրե՞ս կապոյտը , Մեկանի հօրեղբայր . . .

Մարգիզը լուրջ դէմք մը առաւ . . .

— Այո՛ , — ըսաւ — կապոյտը կը սիրեմ . . . որ սակայն սէրս չի փոխարինել . . . ապերա՛խտը . . .

— Կերեւայ թէ կապոյտը սիրելը տխմար բան է :

— Ես ալ կը սկսիմ կոր սյգպէս մտածել . . . թէև քիչ մը ուշ . . . :

— Կարելի է որ ատիկա սիրելը անմիտ բան ըլ- լայ , բայց չեմ ուզեր որ ինծի ըսեն ատիկա . . .

— Սակայն . . .

— Ո՛ւշ . . . չե՛մ ուզեր . . . յետոյ , զիս «ցուցանք» անուանեց . . . և յետոյ ուրիշ բան մըն ալ . . . :

— Ի՞նչ անուն տուաւ քեզի . . . :

— Կապժւտիկ . . . վերջապէս , անո՛ւններ , ի՞նչ գիտնամ :

— Կապո՞ւտիկ . . . բայց տգեղ անուն մը չէ «Կապուտիկը» . . .

— Ո՛հ . . . միայն թէ զիս ծաղրելու համար էր, հանրակառքին մէջ պատահածին համար . . . վրան ցատկեցի . . . և յետոյ . . . կը հասկնամ, Մեղանի հօրեղբայր :

— Կը վախնամ կոր հասկնալու . . . :

— Այո՛, այդպէս . . . և յետոյ, եղածը չե՞ս գիտեր . . . :

— Մտքէս կ'անցնի կոր . . . պատժուեցա՞ր . . . :

— Ամենեւին . . . ընդհակառակը : Բոլոր այդ օրիորդները սկսան զիս սիրել և միւսը ձգեցին ա՛լ . . . ա՛հ, կը տեսնես որ երկար չտեւեց . . . :

— Ի՞նչը պիտի տեսնեմ . . . :

— Թէ, իրաւունք ունիմ աւելի գոհ ըլլալու կռիւէն քան թէ կարգէս . . . ամէնուն հետ աղէկ եմ հիմա . . . կռիւի՛ն չնորհիւ :

— Որմէ կը հետեւցնես թէ . . .

— Թէ ոյժը ուսումէն շատ աւելի օգտակար է, Մեղանի հօրեղբայր . . . Ո՛հ, գիտեմ թէ մեր գաղափարները համաձայն չեն այս մասին . . .

— Ապահովապէս . . . և աւելի աղէկ կ'ընես եթէ դեռ խելքդ չհասած բաներուն վրայ չխօսիս . . .

— Սակայն, այսօր, «աշխատութեամբ փորձառու եղայ», ինչպէս դուն կ'ըսես . . .

— Վերջապէս, շուտով վանքին պիտի վարժուի՞ս—ընդմիջեց Պ. ար Լօպուր, մտածելով թէ աւելի աղէկ էր չպնդել :

— Ո՛հ . . . Աստուած իմ . . . վերջապէս . . . և յետոյ, երկու տարուան բան է . . . հարկաւ կ'անցնի :

Շատ գիւրութեամբ Անդուանէթ վանքին վարժուեցաւ : Թէև մերթ ընդ մերթ կոշտ բարկութիւն-

ներ ու փոքրիկ ընդվզումներ կ'ունենար, բայց «միշտ ասոնց առաջքը կ'առնուէր», — ինչպէս ինքը կ'ըսէր — չնորհիւ միջամտութեան ու խրատներուն տիկին Լազարէսի, որ գորովանքով կը սիրէր իր փոքրիկ աշակերտունին: Սովորութիւններ կային, կանոններ կային, որոնց Անդուանէթ վհատեցուցիչ ընդգիմութիւն մը կ'ընէր:

Օրինակի համար, երբեք չուզեց համակերպիլ այն սովորութեան որ աշակերտունիներուն վրայ պարտք կը դնէր իրենց թիւերուն ներքեւ գնել Վ. Ա. Փ. Ա. գիրքը իրենց պատկանած առարկաներուն վրայ: Արդէն իր անունը թուանշանի մը հետ փոխելու գաղափարը շատ անհաճոյ կուգար իրեն, բայց իր մանր մունր առարկաներուն վրայ խոշոր ու գէշ բանուած ԳՅ մը նշանակած էր խղճմտօրէն: Այս թուանշանը, զոր ինք ուզած էր, բնաւ մէկուն տրուած չէր, աշակերտունիները չէին ուզեր զայն: Երբ Անդուանէթին ըսին թէ 437ը տուած էին իրեն, և հետեւաբար պէտք էր «իր ունեցածներուն» վրայ 437ը նշանակէր, պնդեց թէ անպատճառ ԳՅը կ'ուզէ, որուն թափուր ըլլալը գիտէր:

Մատակարարուն՝ որ մեծին Շամբրէօի գործած չարիքներուն վրայ տարտամ գաղափար մը միայն ունէր, սարսափած հարցուց.

— Ինչո՞ւ համար այս սարսափելի թիւը կ'ուզես . . . : Միթէ պապայիդ պէս զո՞ւն ալ յեղափոխական ես:

— Օ՛հ, գիտէ՞ք . . . ես յեղափոխութեան հակառակ չեմ, բայց ասոր համար չէ որ այս թիւը կ'առնեմ . . . :

— Ուրեմն, ինչո՞ւ . . . :

— Որովհետեւ երեքի տեղ, երկու թիւ միայն կը բանիմ . . . ասոր համար է . . . :

Մատակարարունին տեղի տուաւ և ուզեց բացատրել թէ ինչպէ՛ս պէտք է գնել. Վ. Ա. Փ. Ա. գիրերը :

— Ուրիշ բան ալ կայ... — պոռաց Անդուանէթ որուն ծուլութիւնը կ'ընդլզէր, — ինչո՞ւ համար Վ. Ա. Փ. Ա... ի՞նչ բնել է ասիկա :

— Ասիկա ըսել կ'ուզէ. Վասն ամենամեծ փառացն Աստուծոյ...

— Աղէկ, միայն Փ. Ա. կը գնեմ. փառացն Աստուծոյ... միեւնոյն բանը ըսել է, և աւելի կարճ է...

— Ո՛չ... պէտք է որ Վ. Ա. Փ. Ա. գնես :

— Բայց ինչո՞ւ համար :

— Որովհետեւ ճիշդ թիւերու ընկերութեան սովորութիւնը այս է...

— Ինծի ի՞նչ... ևս ճիշդ չեմ... ինչո՞ւ պէտք... ինչո՞ւ այդ մարդոց նշանաբանը պիտի գործածեմ :

— Որովհետեւ դպրոցին սովորութիւնը աս է...

Անդուանէթ յամառեցաւ մնաց :

— Կ'ուզեմ տիկին Լազարէսը տեսնել... ասանց տիկին Լազարէսը տեսնելու բան մըն ալ չեմ գներ...

Եւ այնքան պնդեց, այնքան ըրաւ որ ընդհանուր ուսուցչուն քով տարին զայն... որ իրեն իրօւունք տուաւ :

— Ասիկա սովորութիւն մըն է միայն, — ըսաւ խնդալով պատուական կիներ — բայց պարտականութիւն մը չէ :

Օր մը, երբ Անդուանէթ վանքէն կը վերադառնար, սանդուխներէն վեր ելած աստեն, հորաքրոջը ծայնր լսեց, որ սովորականէն աւելի կը պոռչտար. գրադանլիճին դրանը առջեւ կանգ առաւ, չհամարձակելով ներս մտնել :

— Զգեցէ՛ք զիս, — կ'ըսէր Պ. տը Լօպուր —
ինչ որ կ'ուզէք բրէք, ուր որ կ'ուզէք զացէք,
բայց ձգեցէ՛ք զիս . . . :

Անդուանէթին այնպէս եկաւ որ հօրաքրոջը ա-
մուսնին ձայնը սովորականին պէս հանդարտ չէր :
Ասկէ հօրիւր անգամ աւելի սոսկալի տեսարաննե-
րու ներկայ գտնուած էր, և երբեք այսպէս սիրտը
դող ելած չուներ :

— Հիւանդ եմ, — շարունակեց մարքիզը, —
շատ հիւանդ . . . այս անդադրում բանակիւնները զիս
շատ գէշ կ'ընեն կոր . . . : Արդէն ասանկ ըլլալը գի-
տէք, և կարծես հաճոյք կը զգաք զիս լմնցնելէ . . . :

Դրանը կոթնած, Անդուանէթ կը կենար, սահ-
մրուկած : — Հիւանդ էր, Մելանի հօրեղբայրը . . . և
ինք չէր գիտեր . . . երբէ՞ն ի վեր հիւանդ էր արդ-
եօք . . . կարելի՞ էր որ անիկա մեռնէր, Աստուած
իմ . . . հիմա միայն կը հասկնար թէ ո՛րչափ կը
սիրէր զայն . . . և պիտի ձգէ՛ր որ զանիկա չարչա-
րէին, տատապեցնէին, «մեռցնէին» . . . Ո՛հ, բայց
ո՛չ . . . :

Թաթառի մը պէս, գրադահլիճէն ներս վազեց :
Խիստ տոգոյն, չրթունքները ջղային փոքրիկ
չարժումով մը սարսուռն, մարքիզը ոտքի վրայ,
քանդակազարդ մեծ վառարանին կոթներ կեցեր էր :
Փոքրիկը տեսնելով իր կարկամնալ գէմքը պայծա-
ռացաւ : Անդուանէթ անոր քով վազեց, յետոյ հօ-
րաքրոջը դռնալով, բերանը ժպտուն ու չար նայ-
ուածքով մը բաւ . . .

— Սպայ մը կը սպասէ սրահին մէջ . . . :

— Երթա՛մ, — պատասխանեց տիկին տը Լօպուր,
չուտ մը դուրս ելլելով :

Անդուանէթ սկսաւ լալ :

— Ի՞նչ ունիս — հարցուց մարքիզը, վերջին ծայր զարմացած փոքրիկին լալը սեռնելով, որ երբե՛ք չէր լար։

— Գէշ բան ըրիր, Մեկանի հօբեղբայր, ինծի չըսելով... ինչո՞ւ համար չըսիր ինծի... :

— Ի՞նչ բան...

— Թէ հիւանդ էիր... Ո՛հ... աղէկ մը լսեցիր... Անիկա կը չարչարէ կոր քեզ... մի՛շտ... ինչպէս ամէնքս ալ արդէն...

— Անդուանէթ...

— Ձեռ կրնար ըսել թէ բարի է, այնպէս չէ... գիտես թէ չէ։

Յետոյ, վայրկեան մը մտածելէ վերջը,

— Ա՛լ Սէնդ-Ինիաս չպիտի երթամ, ես քովդ պիտի կենամ քեզ պաշտպանելու, խնամելու համար...

— Բայց անկարելի է ատիկա. գիտես թէ հօրաքոյրդ չպիտի...

— Ո՛հ... ի՞նչ փոյթ, հօրաքոյրս... կ'ատեմ զայն... և կը պաշտեմ քեզ... մանաւանդ սակէ ետքը... ըսէ՛, ըսէ՛ թէ կ'ուզես որ հօս կենամ... չո՛ւտ ըսէ... անիկա չեկած...

— Անիկա ի՞նչպէս կուզայ... քանի որ այցելու մը կայ... :

Անդուանէթ սկսաւ խնդալ։

— Սպա՛յ մի... սպայ մսպայ չիկայ, գիտմամբ ըսի որ սը՛լէ ելլէ երթայ... :

— Աղէկ չես ըրեր... ատիկա գէշ բան է և հօրաքոյրդ դժգոհ պիտի ըլլայ... :

— Շատ հոգս կ'ընեմ չնայի՛ս, զիս միշտ քովդ պիտի պահես, Մեկանի հօբեղբայր... միշտ քովդ, ատանկ չէ՞։

Տասնընթերս ու կէս տարու եմ — թէեւ չեմ երեւար... քեզի քարաուղարութիւն կ'ընեմ... ուղածիդ չափ «ԺԹ. դարու Եւրոպայի դիւանագիտական յարաբերութիւններ» կ'ընդօրինակեմ, թէեւ չափ անտանկի բան է զանոնք օրինակելը... և յետոյ անտառին մէջ աղուոր պտոյտներ կ'ընենք... կ'ըլլա՞յ, ըսէ՛... :

Մարգիզը ժպտեցաւ .

— Աղուոր պտոյտներ... բայց երեսն նայէ անգամ մը, անուշիկ Դուանօնս... է՛յ, ա՛լ մի լար... մեռնիլը դժբաղդութիւն մը չէ... , օր մը չէ օր մը ըլլալիքը ան է... և հանգստութիւն է... ո՞վ գիտէ... թերեւս հոն է կապոյտն ալ... կապոյտը զոր կը սիրես դուն... զոր երկուքս ալ կը սիրենք... միշտ կը սիրե՞ս կապուտիկը...

— Ա՛լ բան չեմ սիրեր ես... քենէ զատ, — ըսաւ փոքրիկը հեծկտալով, — բայց վերջապէս ի՞նչ ունիս, Մեղանի հօրեղբայր... հիւանդութիւնդ ի՞նչ է... :

— Ի՞նչ պիտի ընես... :

— Ըսէ՛... ըսէ՛... կ'ուզեմ գիտնալ թէ ի՞նչ հիւանդութիւն է :

— Սրտի անդազանցութիւն մը... հոս տեղս... գո՞հ ես հիմա...

Նայէ՛, ճաշի զանգակը զարնուեցաւ... վար իջիր նայի՛նք, փոքրիկ Դուանօնս... և խելօք կեցի՛ր, կը հասկնաս թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ... :

— Հնապա դո՞ւն, Մեղանի հօրեղբայր... չպիտի իջնես... :

— Ես անօթի չեմ... գնա՛... ճաշէն վերջը նորէն կուգաս... :

Տիկին տը Լօպուեր սեղան նստեր էր. և փոքրի-

կին ուղղեց խօսքը որ առանց բառ մը ըսելու կը նստէր :

— Ինծի ըսիր թէ սրահը մէկը կը սպասէր . . . :

— Այո՛ , հօ՛րս քոյր :

— Մարդ չկա՛ր . . .

— Ըսել է որ սխալած ըլլալու եմ . . . հաւանա-
կանաբար . . . :

— Տարօրինակ բան է . . .

.

— Հօրեղբայրդ ո՞ւր է . . .

— Ծաշի չպիտի իջնէ . . .

— Ինչո՞ւ . . .

— Որովհետեւ հիւանդ է . . .

— Հիւանդ . . . իրա՛ւ . . .

Անդուանէթ գլուխը կը ծռէր , ուշի ուշով պնա-
կին մէջ նայելով . ո՛ր մարքիզուհիին նայելու չէր
համարձակեր : Կը վաժառէր ջուրով լեցուն ծանր
սրուակը առնել , որ իր մօտը , ձեռքին տակն էր
գրեթէ , և հօրաքրոջը քիթին բերնին նետել . այդ
վայկեանին կ'ուղէր դաշն սղոսննել :

Ծուշէն վերջը , գրասուհը վազեց , տիկին տը Լօ-
պուր ետեւէն գնաց :

Առաջուրնէ աւելի աժդոյն , հետզհետէ աւելի
դժուարութեամբ չնչելով , մարքիզը ուզեց ելլել
գրասենյակէն ուր նստած կը գրէր , բայց թիկնաթո-
ռին վրայ ինկու կրկին :

— Փոքրի՛կ , — ըսաւ Անդուանէթին — Ժէրմէնը
կանչէ՛ . կ'ուղեմ որ անմիջապէս սա նամակը և հե-
ռագիրը տանի . . . :

— Ես տանիմ իրեն տամ , — առաջարկեց մար-
քիզուհին՝ գրասենյակին վրայ դրուած թուղթերը
յափշտակելով :

Անդուանէթ ալ իսկոյն հօրաքրոջը հետ ցատկեց
անդէն .

— Տուէ՛ք . . . ես երթամ որ դուք չյոգնիք , . .

— Վա՛ր ձգէ , — ըսաւ դառնութեամբ մարքի-
զուհին :

Տղան ետ քաշուեցաւ , բայց ուզածը տեսեր էր ,
և երբ նշմարեց մարքիզին տագնապալից ակնարկը՝
որով կը հետեւէր հեռագիրներուն , զորս իր կինը
կ'առնէր կը տանէր , թեւերովը հօրաքրոջը ամուս-
նին վիզը փաթթուեցաւ , և ականջն ի վար փրս-
փրոաց .

— Անհո՛գ եղիր , Մեկանի հօրեղբայր . . . քու
կամքդ պիտի կատարուի . . .

— Բա՛րեկամա , — ըսաւ տիկին տը Լօպուր որ
ներս կը մտնէր — աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ սենեակդ
երթաս . . .

— Ո՛չ . . . շունչս կը կտրի կոր , այս վիճակիս
մէջ չեմ կրնար պատկիլ . . . հոս աւելի հանգիստ
կ'ընեմ . . . այս դահլիճը շատ մեծ է , իմ սենեակէս
աւելի օգ կայ հոս . . .

— Բայց , խենթ բան է ատիկա . . . շատ աւելի
հանգիստ պիտի ըլլաս հոն :

Մարգիզը պաղութեամբ յարեց .

— Կը նախընտրեմ հոս կենալ . . . աւելի հան-
գա՛րտ պիտի ըլլամ . . . :

Անդուանէթ հասկցաւ որ հօրաքրոջը ամուսինը
կ'ուզէր խոյս տալ այն կոխներէն , զորս իր կնոջը
ներկայութիւնը պիտի յառաջ բերէր ապահովարար ,
որովհետեւ իրենց սենեակները կը հազորդակցէին ի-
րարու հետ . բայց մարքիզուհին այդպէս չէր ուզեր
որ ըլլայ .

— Ուրեմն պիտի պարտաւորուիմ հոս , այս գը-

բաղարանը գալ, ձեր վրայ հսկելու համար...

— Շնորհակալ եմ, բայց հսկողի պէտք չունիմ...

— Սակայն, այս գիշեր շնչառութիւններիդ քիչ մը նեղ է...

— Քիչ մը, արդարեւ... — մրմըջեց հեգնութեամբ Պ. տը Լօպուր, որ կը խեղդուէր — բայց կ'ուզեմ առանձին մնալ... եկեղեցիին երէցին կը սպասեմ որուն հետ խօսելիք ունիմ... առանց ուրիշին ներկայութեան... եթէ սակայն կարելի է:

Մարգիզուհին պօռաց կանչեց:

— Երէջը... բայց քուկին խելքիդ եկեր է... կարծես թէ մեռնելու պատրաստութիւն կը տեսնես կոր...:

Պ. տը Լօպուր չպատասխանեց: Անդուանէթ բազմոցի մը անկիւնը կծկուած՝ լռիկ մնջիկ կ'արտասուէր:

— Արդէն — յարեց մարգիզուհին — Ս. Կոյսին ամսուն մէջ ենք, հիմա, երեցը զբաղած է, այս գիշեր չի կրնար գալ:

— Գրած նամակս կարգաւուն պէս կուգայ... և հիմա կ'ուզեմ քիչ մը հանգչիլ...:

— Գնա՛ տեղդ պառկէ, Անդուանէթ — ըսաւ տիկին տը Լօպուր:

Փոքրիկը հօրաքրոջը ամուսնին մօտեցաւ և ճակատը կարկառեց անոր: Մարգիզը զայն թեւերուն մէջ առաւ, համբուրեց երկարօրէն, գորովանքով, ու կնոջը սեղգելով խօսքը.

— Կ'աղաչեմ, դուն ալ գնա՛ քովէս...:

Լամպարին մօտ նստելով և ձեռագործը բանելով, տիկին տը Լօպուր պատասխանեց.

— Եթէ իրապէս հիւանդ ես, իմ տեղս հո՛ս, քովդ է...:

Անդուանէթ իր սենեակը քաշուեցաւ, շուտ մը նամակ մը գրեց և խոհանոց իջաւ :

Ծառաները կ'ընթրէին . յարգանքով ոտքի ելան :

— Ժէրմէն , — հարցուց — զիս կը սիրեա , այնպէս չէ՞ . . .

— Ահ , արդէն գիտէք ատիկա , օրիորդ Անդուանէթ . . . և մինակ ես չէ՛ հոս ամէն մարդ կը սիրէ ձեզ . . .

Ու ակռաներուն մէջէն յարեց .

— Ատանկ կարիճ փոքրիկ խլէ՛զ մը . . . :

— Ըսէ՛ նայիմ . . . տիկին մարգիզուհին քեզի կամ միւսներուն նամակ մը տուա՞ւ , մայր-եկեղեցւոյ երէցին տանելու համար , ու հեռագիր մըն ալ տը Լօպուր զօրապետին ուղղուած . . . :

— Ատանկ բան չտեսա՞նք , օրիորդ , ոչ մէկերնիս . . .

— Ապահով էի . . . մտիկ ըրէ՛ , Ժէ՛րմէն . հօրեղբայրս շատ հիւանդ է . . . շատ հիւանդ , կը հասկընա՞ս ըսածս . . .

— Արդէն բաւական ատենէ ի վեր պարոն մարգիզը աղէկ չէ , օրիորդ

— Իր եղբայրը տեսնել կ'ուզէ կոր . . . կարդացի իր հեռագիրը որով զայն կը կանչէր . . . Ժամը իննի կառախումբը կը նստիս . . . կէս գիշերին Սոմբըր կը հասնիս . . . միջոց մը կը գտնես զօրապետին քով երթալու , այս նամակը իրեն կը յանձնես , և մինչև զինքը հետդ չառնես՝ ետ չես դառնար . . . հիմա , գնա՛ շուտով կառք մը բե՛ր ինծի . . . մինակ պիտի երթամ երէցին . . . եթէ հօրաքոյրս նշմարէ որ իր ծառաներէն երկուքը դուրս ելած են , կը . . .

Սեղանայարդարը բողոքեց .

— Ի՛նչպէս , իր ծառաները . . . բայց մենք ա-

մէնքս ալ օրիորդին կը պատկանինք... ինչպէս ձիերը, ապարանքն ալ, ու ամէն բան... հոս ինչ որ կայ օրիորդինն է, և եթէ...

Յանկարծ իր խօսքը բնդմիջեց. ծառաներուն սանդուխին գլուխէն, մարգիւղունին կը հարցնէր.

— Օրիորդը պատկեցա՞ւ...

— Այո՛ւրէ՛ք... — մրմնջեց Անդուանէթ, անկիւն մը կծկակելով:

Հինգ վայրկեան վերջը, մինչև հիմա մէկ քանի գաւառներու մէջ տեսնուած, կոնսոլի ձեւով այն ծիծաղաշարժ, խլիպած կառքերէն մէկուն մէջ ցրնցուելով, Անդուանէթ դէպի մայր եկեղեցին կ'երթար: Երբ հասաւ, ժամերգութիւնը դեռ նոր աւարտեր էր: Վաղելով անցաւ գնաց եկեղեցւոյն դռնէն մինչև դասը, ու աւանդատան մէջ գտաւ երէցը՝ որ չապիկը կը հանէր:

Մայր եկեղեցւոյն երէցը մկրտած էր Անդուանէթը, ու առաջին հաղորդութիւնն ալ ինք տուեր էր անոր: Յաճախ փոքրիկ աղջկան անկախ բնաւորութիւնը, վարուելու կերպերը և նոյն իսկ հաւատքի մասին իր վերաբերումը մտահոգութիւն պատճառած էին իրեն, սակայն անոր շատ վաուժուուն երեւակայութեան խոտորումներէն վախնալով հանգերձ, գուշակած ու հառկցած էր այդ փոքրիկ պարկեշտ ու տաք սրտին զմայելի փափկութիւնը:

— Պարո՛ն երէց, — ըսաւ Անդուանէթ — հիմա ինծի հետ գալու էք, չո՛ւտ, չո՛ւտ...:

Վերջին ծայր զարմացած՝ փոքրիկ աղջիկը միւս մինակ տեսնելով, երէցը հարցուց.

— Տիկին հորաքոյրնիդ միասին չէ՞...:

— Ո՛ւֆ, հորաքոյրս բան չունի...:

— Է՛յ, գոհ եմ... — Ըսաւ պատուական մարդը, իր շապիկը կախելով — վախցայ որ բան մը պատահած ըլլայ իրեն... :

— Երանի՛ր թէ ատանկ բան մը ըլլար — մտածեց Անդուանէթ :

Ու համբերութիւնը հատնելով, յարեց .

— Ո՛հ... հօրաքրոջս ամուսինն է հիւանդը, շատ հիւանդ է... և ձեզ կ'ուզէ... Անմիջապէս կ'ուզէ ձեզ, պարո՛ն երէց... :

Նայուածքովը գոնապանն ու գպիրները ցուցնելով, որոնք աւանդատան մէջ սաղին անդին կ'երթային կուգային, յարեց .

— Կ'ուզէի ձեզի հետ մինակ խօսիլ, պարո՛ն երէց... :

Երէցը զխարկը առաւ, և փոքրիկ գուռ մը բանալով, հրիցատան պարտէզը մտցուց տղեկը .

— Պա՛րոն երէց, — ըսաւ գոգգլալով — հօրեղբայրս պիտի մեռնի... :

Ու որովհետեւ երէցը կ'ուզէր հերքել... :

— Հա՛, ... պիտի մեռնի, ապահով եմ... կը զգամ կոր... այս իրիկուն ձեզի գրեց... :

— Բայց չստացայ... :

— Այո՛, գիտեմ... հօրաքոյրս նամակը պահեց... անիկա չուզեր որ զո՛ւք զա՛ք... անոր համար հոս եկայ... :

— Կը վաղեմ... կը... :

— Տօքթէօր Շարտէնն ալ միատեղ տանինք... այս ժամուս ակումբը կրնանք գտնել զինքը... եթէ ես մինակ երթամ, բանի տեղ չի գներ... շատ բարեհամբոյր չէ տօքթէօրը... բայց ձեր խօսքը մտիկ կ'ընէ, պա՛րոն երէց... :

Երբ տօքթէօրը ակումբին փոքր սրահը իջաւ,

ուր Անդուանէթ և երէցը կը սպասէին անձկալից , իր առաջին շարժումը , ինչպէս միշտ , անախորժ ու վէս եղաւ , բայց փոքրիկին սոսկալի կերպով աւրուած դէմքը տեսնելով , իր գէշ տրամադրութիւնը անհետացաւ :

— Վա՛յ . . . վա՛յ . . . արդեօք , իրա՞ւ լուրջ բան մը կայ . . . այս ստահակ Դուանօնը ոչինչ բանի համար իրար չանցնիր . . . չատ խելքը գլուխն է , և չիտակը կը սկսիմ կոր անհանգիստ ըլլալ . . . :

Ու գաւաղանը մոռնալով (ինչ որ երբե՛ք պատահած չէր) տօքթէօր Շարտէն ընդոստ կառքին մէջ նետուեցաւ :

Հո՛ն , Անդուանէթ յուսահատութեամբ բոլոր գիտցածը պատմեց , անդադրում կոխներր ու այն վէճը որ այս վերջին տագնապը առաջ բերեր էր , նամակին ու հեռագրին պահուիլը :

— Պէտք է զօրապետին իմաց տալ— ըսաւ տօքթէօրը :

Եւ որովհետեւ փոքրիկը կը բացատրէր անոր թէ այդ գործն ալ կատարեր էր , գորովանքով անոր նայեցաւ ու ըսաւ .

— Իրաւունք չունէի՞ երբ կ'ըսէի թէ խելքը գլուխն է , սա փոքրիկ չունին . . . Է՛յ , ատանկ լակահանութիւն չուզեր . . . : Հօրեղբայրդ պիտի աղէկացնենք . . . հոգ մի՛ ըներ , ձեռքէս եկածը պիտի ընե՛մ . . . ես ալ կը սիրե՛մ զինքը , վաղեմի բարեկամս է իմին . . . և պիտի ազատեմ զայն . . . անձնասիրութեա՛ն համար , անոր պէս պատուական բարեկամ մը չկորսնցնելո՛ւ համար . . . :

Անդուանէթ գլուխը ցնցեց :

— Կ'աղաչեմ ,— ըսաւ պաղատազին— մայրապետ մը բերէք որ նայի զինքը . . . պէտք չէ որ

նոյնիակ վայրկեան մը հօրաքրոջս հետ առանձին մնայ... կը պոռայ, կը կանչէ... կը չարչարէ զայն... — ո՛հ, ան ի՞նչ չար կնիկ է... որքա՛ն կ'ատեմ զինքը... նայեցէք, պա՛րոն երէց, եթէ բա՛րին Աստուած ուզէր իմ անոր մաղթած չարիքներուս միայն քառորդը գործադրելիւ բա՛ւ էր իրեն... և անկէ վերջը ա՛լ բան մը չպիտի խնդրէի բարի Աստուծմէն... ա՛լ հանդարտ պիտի ձգէի զինքը... իրա՛ւ որ... :

— Ատ ի՞նչ է... ատանկ բաներ կ'ըսուի՞ն... մըմնջեց խեղճ քահանան, սարսափած :

Շամբրէօի ապարանքը հասնելէ քիչ մը առաջ, Անդուանէթ կառքը կեցուց :

— Պարտէզին բանալին քովս է, — ըսաւ — կամացուկ մը ներս մտնենք, և գրաւ կը դնեմ թէ հօրաքրոջս պոռչտուքը պիտի լսէք, որովհետեւ խելքէն մտքէն չանցնիր...

Փոքրիկը չէր սխալեր : Մարքիզուհիին սուր ձայնը, գրադահլիճին դռնէն անցնելով, մինչև իրենց հասաւ .

— Երէցը անշուշտ չպիտի գայ, այս իրիկուն... բայց տօքթէօր Շարտէնը կանչել տամ, նայինք ի՞նչ ունիք...

Անդուանէթ կամացուկ մը գուռը կէս մը բացաւ :

— Զգէ՛ խեղճ Շարտէնը որ հանդարտ իր ուխտը խաղայ, — կը պատասխանէր Պ. տը Լօպուր, տկարացած ու չնչասպառ ձայնով մը — պէտք չունիմ զայն անհանգիստ ընելու ինչ ունենալս գիտնալու համար... ո՛չ... երէցը կ'ուզէի տեսնել... բայց, իրաւունք ունիք, այս իրիկուն չպիտի գայ...

Անդուանէթ գուռը կոնակի վրայ բացաւ :

— Ահ, վերջապէս... — սրտաց ուրախութեամբ մարդիկը:

Երէցին ու բժշկին ներս մտնելը տեսնելով, մարդիկուհին ապշած, ոտքի ելեր էր, բայց նշմարելով Անդուանէթը որ մէկ կողմ քաշուած, կը ջանար պահուրտիլ, ամէն բան հասկցաւ:

— Ուրեմն... ինծի ըսելիքդ ա՛յս է միայն... — ըսաւ բժիշկը, որ կը ջանար հիւանդին փոփոխութենէն կրած յուզումը յայտնի չընել — իրաւ որ չատ ազնիւ ես... տեսնենք, ըսել է աղէկ վիճակի մէջ չես, խեղճ բարեկամս...:

— Ո՞վ ըսաւ քեզի թէ «աղէկ չէի» — հարցուց մարդիկը:

Բժիշկը Անդուանէթին ականջէն բռնելով.

— Ահա՛, սա ստըլիկը... համբուրէ զինքը...: Շատ անգամ անտանելի բաներ կ'ընէ սա սղան, բայց բարի փոքրիկ աղջիկ մըն է... որ իրապէս կը սիրէ քեզ... ե՛ս կ'երաշխաւորեմ...:

Պ. տը Լօպուր դէպի իրեն քաշեց սղեկը:

— Ես ալ կը սիրեմ քեզ, Դուանօ՛նս... երբ քու ծերուկ հօրեղբօրդ վրայ մտածես, միտքդ թեր թէ իր միակ ուրախութիւնը, միակ երջանկութիւնը, ու միակ փոքրիկ Կապուտիկը եղար դուն...:

Բժիշկը ընդմիջեց.

— Կրճղ, աս ժամանակ յուզումներու տեղի չիկայ... այս գէշ թիկնաթոռին վրայ չես կրնար կենալ, աղէկ մը սա բազմոցին վրայ տեղաւորենք քեզ, բարձերով... և յետոյ պարոն երէցին հետ կը խօսիս... քանի որ անպատճառ կ'ուզես կոր...:

Երբ բժիշկն ու մարդիկուհին սրահը անցան, հիւանդն ու քահանան առանձին ձգելով, աիկին տը Լօպուր հարցուց.

— Է՛յ, ի՞նչ կ'ըսէք, տօքթէ՛օր :

— Տիկի՛ն, լմնցած է... քանի մը ժամ սոսկալի տառապանքներ պիտի քաշէ... :

Մարգիզուհին սկսաւ լալ :

— Բայց չէի գիտեր... չէի կրնար հաւատալ... :

— Սակայն, երկու տարի կայ որ ըսած էի ձեզի... երբ Լօսպուր Շուէտէն վերադարձաւ, հիւանդ էր արդէն... այն ատեն ըսի ձեզի թէ պէտք էր ամէն յոգնութիւն, յուզում ու նոյնիսկ սրանդուլութիւն խնայել ձեր ամուսնին... :

Ու չոր շեշտով մը, բծիշկը յարեց .

— Պատուէրներուս հետեւեցա՞ք :

Երէցը սրահէն կ'անցնէր :

— Պիտի գամ նորէն հազորդութիւն տալու համար, ու մայրապետ մը պիտի բերեմ, — ըսաւ ցած ձայնով :

Տիկին տը Լօսպուր միշտ կ'արտասուէր . հարցուց .

— Զինքը սիրտիկու համար բան մը կրնա՞նք ընել... :

— Դուք ատիկա հոգ մի՛ ընէք, տիկին, ըսաւ Անդուանէթ, ես քովը պիտի կենամ մինչեւ որ երէցին բերելիք մայրապետը գայ... կ'ուզեմ որ իր վերջին վայրկեանները հանդարտ անցընէ... :

Մարգիզուհին հարուածը զգաց, ատեղութեամբ լի նայուածք մը ուղղեց Անդուանէթին :

Առտուան ժամը հինգին, տը Լօսպուր զօրապետը հասաւ ճիշտ ժամանակին՝ հողեվարք եղբայրը համբուրելու համար :

Երբ ամէն բան լմնցաւ, Անդուանէթին ձեռքէն ըռնեց, որ գոյնը նետած, աչքերը չոր, կը նայէր առանց տեսնելու թէ իր շուրջը ի՞նչ կ'անցնէր :

— Սիրելի փոքրիկս, — ըսաւ խորապէս յուզ-

ուած, ու երախտագէտ շնչտով մը— ձեզի կը պարտիմ եղբայրս վերջին անգամ տեսնելու երջանկութիւնը . . . :

Մարգիդուհին իր եղբօր աղջիկը կանչեց :

— Գնա՛ տեղդ պառկէ, Անդուանէթ, հանգչելու պէտք ունիս . . . :

Բայց տղեկը վարանեցաւ .

— Կ'ուզեմ հօրեղբօրս քով կենալ . . . :

Ու բազմոցին մօտեցաւ, խանդաղատանքով դիտելով մեռելին անդորրած, գեղեցիկ դէմքը, և անուշ ու միանգամայն ծիծաղաշարժ յուզումով մը :

— Խեղճ Մելանի հօրեղբայր . . . սակայն, առաջին անգամ է որ հանգիստ կ'ընէ . . . :

Ու ասիկա այնքան վշտակիր ու խեղկատակ ձեւով մը ըսաւ որ, տօքթէօր Շարտէն չկրցաւ խնդուքը բռնել : Կատղած, մարգիդուհին ինքզինքէն ելաւ, Անդուանէթին թեւէն բռնեց ու կոպտութեամբ սեղմելով զայն, ըսաւ. — քու տեղդ հո՛ս չէ . . . :

Յնցումով մը, փոքրիկը ինքզինքը ազատեց. սեղանայարդարին առջի իրիկուան ըսածը միտքը ինկաւ, ու պատասխանեց .

— Սակայն այս տունը իմն է, և անոր մէջ, ամէն տեղ իմն է . . . :

Եւ որովհետեւ հօրաքոյրը վերջին ծայր բարկացած, վրան կը քալէր ձեռքը վերցուցած, ետ ետ գնաց ըսելով .

— Ո՛հ, հո՛ս մի ընէք, նայիմ . . . ո՛չ, հո՛ս մի ընէք— մինչեւ որ դուռը բացաւ :

Տիկին տը Լօպուր, կաս կարմիր, մազերը ցցուած, մինչեւ սանդուխին դուռը ետեւէն գնաց, բարկութենէն թոթովելով .

— Սենեակդ գնա՛ . . . գնա՛ : Կը հրամայեմ որ

երթաս... եթէ անմիջապէս չհնազանդիս... սան-
դուխէն վար կը նետե՛մ քեզ... :

Անդուանէթ արհամարհանքով ուսերը վեր վեր-
ցուց .

— Վա՛յ — ըսաւ — չընե՞ս նայիմ, ըրէ՛ որ տես-
նեմ... :

Եւ որովհետեւ հօրաքոյրը վրան կը նետուէր ,
ձեփ ձերմակ կտրեցաւ , փոքրիկ բուռները սեղմեց
ու սպասեց :

Ծերուկ ժէրմէնը վրայ հասաւ .

— Տիկի՛ն մարգիդուհի , ձեռք մի՛ դպցնէք...
որովհետեւ օրիորդ Անդուանէթ մէկ երկուք չը-
նեւ... տիկին մարգիդուհի , ձեզ փոքրիկ տղու մը
պէս բազրիքին վրայէն վար կրնայ նետել , օրիորդ
Անդուանէթը ոյժի մասին Շամբրէօներուն կը նմա-
նի... արդէն բնութեա՛մը ալ... կարծես իր խեղճ
հայրն է... :

Տը Լօպու-ր զօրապետը իր հարսին թեւէն բռնեց
ներս տարաւ :

Անդուանէթ դէպի բժիշկը դարձաւ .

— Ա՛լ հոս չե՛մ կրնար կենալ ես... ի՞նչ պիտի
ընէք զիս... :

— Բայց , խե՛ղճ աղջիկս , հօրաքոյրդ քեզի խը-
նամակալ պիտի ըլլայ . . . դո՛նէ հիմակուհիմա... :

— Անկարե՛լի է... անոր հետ չեմ կրնար կե-
նալ... կը վախնամ... Ո՛հ... չէք գիտե՛ր ս՛րչափ
կը վախնամ... :

Աչքերը տարօրինակ կերպով կը բացուէին :
Բժիշկը ուղեց զայն հանդարտեցնել :

— Վա՛խ... բայց , Անդուա՛նէթ , ա՛լ քեզ չեմ
ձանչնար կոր... Շամբրէօ մը վախնա՛յ... չտես-
նուա՛՞մ բան... :

— Շամբրէօններն ալ չեն կրնար դիմանալ, իրաւ
կ'ըսեմ ձեզի, կը վախնամ կոր... դիւ առանձին
մի' ձգէք, տօքթէօ՛ր... կը պաղատիմ, մի' մեկ-
նիք... կամ զիս ալ տարէք...

— Բայց անպատճառ պէտք է որ երթամ հի-
ւանդներս տեսնեմ... յետոյ, նորէն պիտի գամ...
կը խոստանամ... հիմա, գնա՛ հօրեղբօրդ քով մ-
ղօթէ՛, գնա՛, փոքրի՛կս...

Երբ Անդուանէթ գրադահլիճը մտաւ, մայրա-
պետը որ սենեակը կը շտկէր, ըսաւ իրեն.

— Կրնա՞ք վայրկեան մը հոս կենալ, օրիո՛րդ,
երթամ ծառաներէն պէտք եղած բաները ուզեմ:

-- Գացէք, քո՛յրս... ես կը կենամ...:

Բազմոցին մօտեցաւ, ու երկարօրէն դիտեց իր
հօրաքրոջը ամուսնին դէմքը: Կարծես կը յուսար որ
աչքերը պիտի բանար, պիտի ժպտէր իրեն, պիտի
խօսէր... կը յիշէր անոր քով անցուցած աղուոր
ժամերը այս բնդարձակ գրադահլիճին մէջ, ուր գիր-
քերուն ու աշխատութեանցը հետ կ'ապրէր: Գրասեղա-
նին վրայ նշմարեց, ժ.թ.դ դարուն Եւրոպայի դիւա-
նագիտական յարաբերութիւններուն կիսատ մնացած
թերթերը: Այն գեղեցիկ, երկար և ուղիղ գիրերը
տեսնելով՝ նորէն սկսաւ լալ: Խեղճ Մելանի հօրեղ-
բայր... քանի՛ քանի՛ անգամներ ինք ծաղրած էր այդ
գրուածքը զոր «մե՛ծ երկատիրութիւն մը» կը կո-
չէր... Քանի՛ քանի՛ անգամներ, տեսնելով անոր
սրգոգիլը, ծունկերուն վրայ ցատկած էր, երդում
ընելով ալ ևս «չչարչարելու» ժ.թ.դ դարու Եւրո-
պայի դիւանագիտական յարաբերութիւնները. և
քովէն չէր բաժնուեր մինչև որ չխնդար ու չներէր
իրեն... Եւ նոյն իսկ, մտքէն չէր անցուցած թէ
հիւանդ էր... ան դիտէր թէ պիտի մեռնէր ու

բան մը չէր ըսած զինքը չտխրեցնելու համար... Եթէ, երէկ, հօրաքոյրը պոռալը լսելով չկենար, բան մըն ալ չպիտի գիտնար, ու առանց քահանայի, առանց բժիշկի, առանց եղբայրը տեսնելու պիտի մեռնէր... մինչեւ յետին շունչը չարչրկուած պիտի մեռնէր...: Եւ մարգիզուհիին համար զգացած ա-տելութիւնը, վայրկեան մը մոռցուած, յանկարծ պոռթկաց... պզտիկ աղջիկը ծունկի եկաւ, ու ժ-գնութեամբ Աստուած իրեն օգնութեան կանչելով, բարկութենէն դողդղացող ձայնով մը.

— Աստուած իմ... Աստուած իմ... բայց ապանե՛ղ զայն նայիմ...:

Իր խելայեղ մտածումներուն մէջ, հօրաքոյրը ճիւղալ մը կը թուէր իրեն: Այդ սլլանդակ կնոջ կոխները, պոռչաւքները, գոհիկ ձեւերն ու ստոր-նութիւնները ցնորական համեմատութիւններ կ'առ-նէին իր աչքին առջեւ:

Այն ամէն չարիքները զորս մարգիզուհին իր անտանելի բնաւորութեանը հետեւանքով միայն բրած էր, կամաւոր ու հաշուուած կ'երեւային իրեն. միեւնոյն ատեն ալ անոր համար անուցած ատելու-թիւնը և սոսկումը կը մեծնար. և դողդղալով այն մտածումէն, թէ պիտի պարտաւորուէր այդ կնոջ քով ապրիլ, մտածելով թէ թերեւս քիչ մը վերջր հոն պիտի գար ան... փախչիլը ամէնէն ապահով ճամբան համարեց: Մեկնելու պահուն, կեցաւ, խղճահարութիւն մը ունենալով:— Կրնա՞ր միթէ այսպէս միտ մինակ ձգել Մելանի հօրեղբայրը... բայց ա՛յո... այլեւս ո՛չ մէկ բանի, ո՛չ մէկուն պէտք ունէր ան... այլեւս առաապանքը գոյութիւն չու-նէր անոր համար...:

Անձայն ետ դառնալով, մարգիզը համբուրեց, մրմնջելով.

— Ի՜նչ բախտ ունիս եղեր որ մեռեր ես, Մե-
լա՛նի հօրեղբայր . . . :

Յեռոյ, գրադանլիճէն դուրս սպրդեցաւ, վազե-
լով սանդուխէն վար իջաւ, պարտէզէն անցաւ,
չտեսնուելու համար թաւուտներուն մէջէն սողոսկե-
լով, ու փողոց ինկաւ :

Կէսօր էր : Անդուանէթ շատ քիչ մարդու հան-
դիպեցաւ, ու արուարձանները հասաւ, առանց մէկէ
մը նշմարուելու : Հո՛ն, առանց կենալու, Սօմլուրի
ճամբան բռնեց : Ո՞ւր կ'երթար . . . Ի՛նքն ալ չէր
գիտեր . . . կ'երթար սակայն, անգիմադրելի վախէ
մը հալածուած, առանց նոյնիսկ հարցնելու ինքնի-
րեն թէ այս անմիտ վազքին վերջը ի՞նչ պիտի
ըլլար :

Կ'անձրեւէր. թրջուած, սրտիալով, վայրկեան
մը մտածեց երթալ տօքթէօր Շարաէնէն խնդրել որ
քովը պահէ զինքը . բարի էր ան, հակառակ իր
կոշտութիւններուն, և իր հօրը բարեկամը եղած էր :
Բայց չէ՛ . կարելի է արդէն կը փնտռէին զինքը . . .
եթէ քաղաք վերադառնար, պիտի ճանչցուէր, ու
Շամիրէօի ապարանքը պիտի տարո՛ւէր . . . ամէն
բա՛նի յանձնառու էր, բացի ա՛տկէ . . . այն ատեն,
Սէնդ-Ինեասը մտքէն անցաւ . . . իր խնամակալը
զինք կրօնաւորութիւններուն յանձներ էր, կրօնաւո-
րութիւնները պարտական էին զինքը պաշտպանել :
Դաշտէն անցնելով, հազիւ երկու ժամ պէտք էր
իրեն մենաստանը հասնելու համար : Նորէն ճամբայ
ինկաւ, դաշտերուն, մարգագետիններուն և արտե-
րու մէջէն անցնելով. ա՛լ չէր վազեր, սրունգները
կը կթոտէին ու գլուխը պարապ կը զգար : Ճամ-
բան անվերջանալի թուեցաւ իրեն, և երբ վերջա-
պէս Սէնդ-Ինեասի վանդակօրմը հասաւ, յանկարծ

իր հօրաքրոջը քով տարուելու վախը նորէն պաշա-
րեց զինքը, ու չհամարձակեցաւ դուռը զարնել :
Մութը կը կոխէր սակայն, մտածեց թէ ճամբուն
վրայ չէր կրնար պառկիլ, ու պարտէզը մտնելու
միջոց մը փնտտելով, կալուածը շրջապատող ստուար
պատերուն երկայնքը սկսաւ քայլել . անոր ծայրը,
ազարակը տանող փոքրիկ դրանը մօտ հասնելով,
զարմանքով ու գրեթէ ուրախութեամբ կեցաւ,
դուռը կիսաբաց էր... սօսիներու մեծ ծառուղիէն
յառաջացաւ :

Անձրեւը՝ միշտ կը տեղար սեղմ և ցուրտ : Ան-
դուանէթ փառցած, իր փոքր շրջազգեստը ծունկե-
րուն փակած, դժուարութեամբ կը յառաջանար :
Գլխու սոսկալի ցաւեր կը միանային իր յոգնու-
թեան . իրեն կը թուէր թէ կացինի հարուածներով
ծոծրակը կը ճեղքէին : Սօսի մը կը թնկելով նստաւ
և վեր վերցուց թրջուած մազերը, որոնք աչքերուն
կը փակէին : Աչքերը կը մթագնէին և կը կարծէր
թէ բոլոր խոշոր ծառերը գէպի իրեն կը ծռէին...
ուժասպառ մնաց բոլորովին :

Երբե՛ք հիւանդ եղած չըլլալով, այս ցաւը սար-
սափեցուց զինքը . գետինը պառկեցաւ, ինքնիրեն
հարցնելով թէ արդեօք ասանկ կը մեռնի մարդ, և
թէ հո՛ն անմիջապէս պիտի մեռնէ՞ր արդեօք :

Յետոյ, տեսնելով որ կօշիկները պատռտեր,
շրջազգեստը բզիկ բզիկ ելեր էր, ու ի՛նք ալ ծա-
ռուղիին ջրալից ցեխին մէջ պառկեր էր, վերջին
անգամ մըն ալ իր ծաղրող ընաւորութիւնը յաղթա-
նակեց ու հեգնութեամբ մրմնջեց,

— Հօրաքոյրս ի՛նչպէս քիթը բերանը պիտի ծը-
ռէր, և թէ Շամբրէօներուն վերջին զաւակը այս աղ-
ւո՛ր գիրքին մէջ տեսնէր... :

Հետզհետէ կը տկարանար, ա՛լ զինքը չըջապատող իրերը որոշապէս չէր տեսներ, բայց իր խնդճ, փոքրիկ, տառապած գլխուն մէջ յիշատակներ կը կուտակուէին, մանրամասնութեանց անհաւատալի ճշտութեամբ մը ցոլանալով: Իր աչքին առջեւ կուգար Մելանի հօրեղբայրը, երբ՝ Սէնդ-Ինեսաս եկած օրը, զինքը խօսարան առաջնորդած էր... ու Լուիզ տը Մօնվէլի հետ կոխուէր... ու հանրակառքին մէջ տեղի ունեցած կոխունքը... Կը յիշէր նաև տիկին Լազարէսի զինքը կրկին դպրոց տանելը, երբ, այս միեւնոյն ծառուղիին մէջէն խոյս կուտար... այսօրուան պէս, այն ատեն ալ կ'անձրեւէր... և խոշոր մուճակներ ու կարմիր հովանոց ունէր, տիկին Լազարէսը...

Յանկարծ, Անդուանէթ իր գլխուն վերեւը, կարմիր հովանոցին շարժիլը տեսաւ, և ընդհանուր կառավարչուհիին խորշոճած, երկար ու անկիւնաւոր դէմքը դէպի իրեն ծռեցաւ, ինչպէս առաջին հանդիպած օրը, ու հարցուց իրեն.

— Անդուանէթ... փոքրիկ Անդուանէթ... բայց հոտ ի՞նչ կ'ընես կոր...:

Այդ բարեկամ դէմքին տեսքը քիչ մը քաջութիւն տուաւ փոքրիկին. ուղեց ոտք ելլել, պատասխան տալ, բայց վերստին ինկաւ, մրմնջելով, խեղդուկ ձայնով մը և աչքերը չմորած.

— Կը պահուրտի՞մ կոր... հօրաքոյրս... զիս կը փնտռէ...:

Տիկին Լազարէս ոտքի ելեր էր ու օգնութիւն կը կանչէր: Անդուանէթ պարտիզպանը տեսաւ որ կը վազէր կուգար զգաց որ զինքը գետնէն վեր կը վերցնէին, ու կը տանէին, և հիմա նուազ ցուրտ կը զգար բայց քալելէն յառաջ եկած ցնցումները,

գլխուն ցաւերը աւելի կը սաստկացնէին, հակառակ բարի մարդուկին ըրած զգուշութեանց, որ յուզուած կը կոկնէր .

— Սա խնդճ փոքրիկ ԳՅը... գլխուն ինչ եկաւ արգեօք... :

Պարտիզպանը Անդուանէթին անունը չէր գիտեր, բայց անոր թիւը ազէկ գիտէր : Քանի՜ քանի անգամ սլարտէզին մէջ գտած էր անոր գլխարկը, գոգնօցը, ձեռնոցները կամ գիրքերը՝ զորս հոն մոռցած կ'ըլլար յաճախ :

Տղեկը, շարունակ մտացիր, իրեն պատկանած չէ՛լին իրերը կը ցանցնէր ամէն տեղ, և ամէն անգամ որ պարտիզպանը կորսուած առարկայ մը գտնէր, կ'ըսէր ինքնիրեն .

— Գրաւ կը գնեմ որ հորէն փոքրիկ ԳՅինն է ասիկա... :

Շատ քիչ անգամ կը սխալէր, և յաջորդ դրօսանքին, Անդուանէթը կը նշմարէր, որ կարմրած ու մազերը խառնափնթոր, կը վազէր զինքը գլուխէն, ու մտաւորաբար կը հարցնէր .

— Ամպրուա՛ղ, ըսէ՛ք, բան մը գտա՞ք :

— ԳՅ թիւը կրող բա՛ն մը, օրիորդ... :

— Այո՛, Ամպրուաղ... այո՛... չնորհակալեմ... ամէն բան կը կորսնցնեմ... :

Եւ խնդալով կը վազէր կ'երթար :

Երբ պարտիզպանը, տիկին Լազարէսի առջեւէն, դրօսանքի սրահէն անցաւ, թեւերուն մէջ կրելով ջրաթաթաւ տղեկը, աշակերտուհիները սեղանատուն կ'երթային : Ընդհանուր կառավարչուհին անոնց ընկերացող կրօնաւորուհիին քանի մը հօսք ըսաւ, և Անդուանէթ որուն աչքերը գոց էին, ու ականջները կը բզզային, կարգերուն մէջ շշուկ մը լսեց .

— Օհ, Աստուած իմ... Կապուտիկն է... :

— Գլխուն ի՞նչ եկեր է արդեօք... :

— Վա՛յ, իրաւ, այսօր չտեսանք զինքը... :

— Լճակին մէջ ինկեր է... :

— Բայց ո՛չ... :

— Բայց ինչպէ՞ս ոչ... վազած ջուրը չե՞ս տեսներ կոր... :

— Կապուտիկը խեղդուեր է... :

Անդուանէթին լսած վերջին բառը այս եղաւ, քունքերը ա՛լ աւելի ուժգին բարախեցին, կոկորդը չորցաւ, ակոսները սեղմուեցան գլուխը՝ ա՛լ աւելի անզգայ, վար ինկաւ, ու մարեցաւ :

Երբ խելքը գլուխը եկաւ, շուրջը փախուքներ լսեց, որոնց մէջէն տօքթէօր Շարտէնին կոչո՞ւ ձայնը ճանչցաւ որ կ'ըսէր.

— Չա՛ր սատանայ... ուղեղատապ մըն է... ժամը քանի՞ն գտաք գետնէն :

— Երէկ իրիկուն, ժամը եօթին... — կը պատասխանէր տիկին Լազարէս — ազարակէն կը վերադառնայի, գրեթէ վրան կոխեցի... ծառուղիին վրայ փռուեր պառկեր էր, աչքերը խոշոր խոշոր բացած... մէկը չէր կանչեր... ու ո՛չ ալ կը գանգատէր :

— Սա խեղճ Լօպուրին իրեն պատճառած ցաւը, անձրեւին տակ վաղելը... այս ամէնը ուղեղատապ յառաջ բերեր են... եօթը ժամ քալած ըլլալու է... կէսօրին աներեւոյթ եղեր է :

Պահ մը լռելէ վերջը, բժիշկը՝ զայրացած, յարեց.

— Օհ, իր ջլղիկ հօրաքոյրը... եթէ ձեռքս անցնէր... :

Ու կրօնաւորունհներուն զառնալով.

— Ներում կը խնդրեմ, տիկին մեծաւորունի... :

այնքան բարկացած եմ որ ինքզինքս կը կորսնցնեմ՝
կոր . . . :

Անդուանէթ չէր երերար . իր անտանելի ցաւե-
րուն մէջ , շատ հանգիստ կը զգար ինքզինքը . զի-
տէր թէ բարեկամներէ չըջապատուած էր , որոնք
զինքը հօրաքրոջը չպիտի յանձնէին . . . պիտի կա-
րենար հանգարտ մեռնիլ , առանց հօրաքրոջը ճրրճ-
րակի ատելի ձայնը լսելու , առանց անոր երկար
վիզն ու մատնիներով ծանրարեռնուած երկար ձեռ-
քերուն շարժովիլը տեսնելու . . . ու առանց շար-
ժելու , հանգարտ ու վստահ կը կենար :

— Խեղճ փոքրիկ . . . — շարունակեց բժիշկը , —
երբ կը մտածեմ թէ , երէկ առտու կը պաղատէր
ինծի որ չմեկնիմ , զինքը մինակ չձգեմ . . . ու ես
ականջ չկախեցի . . . դեռինն անցնիմ եթէ այս պա-
տահարը միտքէս կ'անցնէր . . . :

Ու շուտ մը , իր վիշտը սքօղելու համար , յարեց .

— Բայց այս սատանայ կնիկներէն ամէն բան
ապաստելու է եղբւր . . . դեռ խելզ տարիքնուն մէջ
չար բան մը ընելու միջոցը կը գտնեն . . . :

— Միթէ կորսուած է , տօ՛քթէօր — հարցուց
մտաւորանջ , մեծաւորուհին — միթէ չպիտի ուշա-
քերի . . . :

— Կարելի է . . . բայց ատկէ ի՞նչ կ'ելլէ . . . պա-
րոն երէց , լաւ կրլայ որ զայն օրհնել . . . :

Անդուանէթ միշտ մտիկ կ'ընէր : Վայրկեանէ մը
ի վեր շատ աւելի քիչ կը տառապէր : Սուր ցաւերը
զազրած էին , ա՛լ միայն տարտամ ծանրութիւն մը
կը զգար , որմէ հագլիւ թէ կը նեղուէր . . . կը կարծեր
թէ գլխուն մէջ ջուր կը լեցուէր , ու ասիկա անոյշ
կուգար իրեն :

— Խեղճ Մեկանի հօրեղբայր , կը խորհեր , ան-
ասկէ շատ աւելի տառապեցաւ . . .

Հօրեղբորը կապարագոյն դէմքն ու հեքոտ
շնչառութիւնը յիշելով ,

Այդ վայրկեանին , տօքթէօր Շարաէնը անոր
ձեռքը բռնեց ու ըսաւ .

— Տաքութիւնը կ'երթայ կոր . . . մեղք . . . պող-
պատի պէս ամուր կազմուածք մը ունի այս տղան :

Այն ատեն , Անդուանէթ որոշեց աչքերը բանալ .
կ'ուզէր գիտնալ թէ ո՛ւր կը գտնուէր , ու իրեն հոգ
տանողներուն շնորհակալութիւն յայտնել :

Անմիջապէս , ընդհանուր ուսուցչուհիին սենեակը
ճանչցաւ : Զուարթ , լուսաւէտ սենեակ մը , զոր նո-
րածագ արեւուն ճառագայթները կ'ողողէին :

Անկողնին բոլորաթիքը , մեծաւորունին , աիկին
Լազարէսը , բժիշկը ու երէցը ոտքի վրայ կը կե-
նային :

Ընդհանուր դաստիարակունին՝ տեսնելով որ փոք-
րիկը իրեն կը նայէր , ուրախացաւ , և հարցուց
դէպի անոր ծռելով .

— Նայինք ինչպէ՞ս ես . . . :

Բարի աիկին Լազարէսին՝ խաչը ուսին վրայ գա-
ցեր էր , ու գտակն ալ ականջներուն , մինչդեռ սո-
վորաբար , անիկա ծայրայեղօրէն ուշադիր էր իր
վրայ գլխուն կարգուսարքին : Անդուանէթ զայն
դիտելով , սկսաւ խնդալ . յետոյ , իր գունատ փոք-
րիկ մատիկովը ցոյց տալով երկնքին ջինջ կապոյտը ,
որ կարծես բաց պատուհանէն գինքը դիմաւորելու
կուգար , յոգնած , աչքերը փակելով , պատասխանեց .

— Ես ալ Կապո՛ւտիկին կ'երթամ կոր , ե՛ս ալ . . . :

15844-15847

2013

